



# საქართველო

ეროვნული  
ნიშნითა და  
სიმბოლოთა

საქართველოს მწერალთა კავშირის უძველესი გაზეთი

პარასკევი, 12 ოქტომბერი,

№ 41 (2769) გამოცემის 58-ე წელი, 1990

ფასი 20 კპ.

## მოქალაქეთა — მოქალაქი



ნ. მ. ოქტომბერს მარტვილის საზოგადოებრიობის ინიციატივით მოეწყო საქართველოს გენიოსი მომღერალთა მოღვაწეობის გიორგი ჭყონდიდელის მოღვაწეობის 900 წლისთავის აღნიშვნის დიდი ზეიმი, რომელშიც მონაწილეობა მიიღო მთელმა საქართველომ. არ დარჩენილა არცერთი რეგიონი — რაჭა, ლეჩხუმი, იმერეთი, კახეთი, ქართლი, სამხრეთ-ოსეთი — სამაჩაბლო, აფხაზეთი, სამეგრელო რაიონები, სვანეთი, აჭარა, გურია, მთიულეთი, რომ თავის წარმომადგენლები არ გამოეგზავნათ ზეიმში მონაწილეობისათვის.

ზეიმს 5 ოქტომბერს ესტუმრნენ რესპუბლიკის ხელმძღვანელები, საქართველოს სსრ უზენაესი საბჭოს თავმჯდომარე, ბატონი ბიძინა ბუბუაშვილი და საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარე, ბატონი ნოდარ ბიძინაშვილი. ჩამოვიდნენ მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილე ბატონი ვაჟა ლორთქიფანიძე, საქ. კ. ც. კ. და მინისტრთა საბჭოს მუშაკები, ვაჟეთ „კომუნისტის“ რედაქტორი ბატონი მინდია უბრაშვილიძე, ვაჟეთების „სახალხო განათლების“, „თბილისისა“ და „ლიტერატურული საქართველოს“ წარმომადგენლები, ტელევიზიისა და რადიომაუწყებლობის წარმომადგენლები. იყვნენ რესპუბლიკის ცნობილი სწავლულები, მწერლები, საყოველთაოდ ცნობილი არტისტები.

5 ოქტომბერს მარტვილს ჩამოვიდა სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი, უწმინდესი და უნეტარესი ილია II, რომელმაც იმავე დღეს დალოცა და აკურთხა ბანძის ეკლესიის ადგილი. იგი შეტვდა რაიონის ინტელიგენციას და საზოგადოებრივ საქმიანობას, მის მრავალმხრივ ნიჭსა და მოღვაწეობას, მისი მრავალმხრივი ნიჭისა და მოღვაწეობის, თვალსაჩინო ღონისძიებების ინიციატორად და გამტარებლად აქცია. მის მიერ განხორციელებული საეკლესიო, საერო, სახელმწიფოებრივი ღონისძიებანი, სამხედრო საქმიანობის განხორციელება და სამხედრო საქმიანობის ცოდნის ფართოდ დანერგვა, რეგულარული არმიის შექმნის ღონისძიებები და სხვა დღებით მოხაზეს მის ღვაწლს. გაათავისუფლა საქართველო თურქ-ხელქუთავან, გაერთიანა საქართველო და მტკიცე, ცენტრალიზებული ხელისუფლება შექმნა.

ზეიმდგ მოხსენიებისათვის სიტყვა მიეცა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტს, ქ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საქართველოს ისტორიის კათედრის გამგეს პროფ. მარტვილს ლორთქიფანიძეს, რომელმაც ღრმად და საფუძვლიანად მოუთხრო შეკრებილთა გიორგი ჭყონდიდელის ღვაწლის მნიშვნელობის შესახებ მასწავლებელი საქართველოს ერთიანობისათვის. აღნიშნა, რომ მისი ღვაწლი დღემდე არ ქრება და ჩვენს დროშიც წარმოადგენს ფასდაუღებელ განძს ერის მომავალი კეთილდღეობისა და დამოუკიდებლობის უზრუნველსაყოფად.

მოხსენებით გამოვიდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი რ. ი. ნ. მამულაძე, რომელმაც აღნიშნა დავით აღმაშენებლის მიერ ჩატარებული დიდი ხოციალური ძვრები და ქართული ცენტრალიზებული ხელისუფლების შექმნის უდიდესი მნიშვნელობა. ილაპარაკა ამ საქმეში დავით აღმაშენებლის აღმზრდელისა და თანამოღვაწის, მისი ვაჟი რეზინაშვილის — გიორგი ჭყონდიდელის დიდ ღვაწლზე, მის სამწერლო-სააღმზრდელო საქმიანობაზე. აღნიშნა, რომ იგი სინორჩის ხანიდან თავს ადგა მეფეს, ზრდიდა მასში — გენიოს უფლისწულში — მეფეს, მოღვაწეს. მან აწერო იგი, როგორც დიდი მოღვაწე, განმეორებელი, შეიკრებულეზე მზრუნველი, დაწაფა მეცნიერების მრავალ დარგს, სახელმწიფო პო-

ლიტიკურ საქმიანობას, მის მრავალმხრივ ნიჭსა და მოღვაწეობას, თვალსაჩინო ღონისძიებების ინიციატორად და გამტარებლად აქცია. მის მიერ განხორციელებული საეკლესიო, საერო, სახელმწიფოებრივი ღონისძიებანი, სამხედრო ტექნიკის განვითარება და სამხედრო საქმიანობის ცოდნის ფართოდ დანერგვა, რეგულარული არმიის შექმნის ღონისძიებები და სხვა დღებით მოხაზეს მის ღვაწლს. გაათავისუფლა საქართველო თურქ-ხელქუთავან, გაერთიანა საქართველო და მტკიცე, ცენტრალიზებული ხელისუფლება შექმნა.

ზეიმდგ მოხსენებით გამოვიდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი პარმენ ზამბარაძე, — თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ხელოვნებათმცოდნეობის კათედრის გამგე, ნოქა ჯაქევის არქეოლოგიური ექსპედიციის ხელმძღვანელი. მან ილაპარაკა მარტვილის რეგიონში, მის მიმდებარე ტერიტორიაზე არსებულ ძეგლებზე. ფართოდ განიხილა ნოქა ჯაქევის ძეგლები, პირველი ქრისტიანული ნაგებობანი, რაც IV საუკუნიდან უკვე თვალსაჩინოდ ჩანს. დაახასიათა ტერაკონიკების აგების ფართო მასშტაბები. ილაპარაკა ნოქისთვის რვადასობიანი ეკლესიის უნიკალური ხასიათზე, მარტვილის მონასტრის აგების თავისებურებებზე, მის არქიტექტურის მახასიათებელ მხარეებზე, ანალიზი გაუკეთა ამ მხარის რელიგიური კერების არქიტექტურული განვითარების დონესა და თანმიმდევრობას.

სესიაზე მოხსენებით გამოვიდა ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატი, მარტვილის მუზეუმის დირექტორი ბიძინა ილიაშვილი, მან აღნიშნა, გიორგი ჭყონდიდელი, ეს დიდკაცი, საზოგადოების მაღალი ფენიდან გამოსული ადამიანი თავიდანვე მისწრაფული იყო ცოდნის შეძენისაკენ, განათლებისაკენ, ცოდნის წყურველით ანთებული მოღვაწე რჩება მორჩილად, „გლახად“. არ უტყბინა მაღალი ადგილი



არც საერო და არც სასულიერო სფეროში, დაიწყო უბრალო მწიგნობარი და ხუცეს-მონაწესის წოდებით და ასე იარა ცხოვრების ხანგრძლივ გზაზე.

5 ოქტომბერს მარტვილში გაიმართა წირვა. ზემდგ საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქმა, უწმინდესმა და უნეტარესმა ილია მეორემ ჩაატარა პარაკლისი გიორგი ჭყონდიდელის ღვაწლის პატივსაცემად. მან ხაზი გაუსვა ჭყონდიდელის მოღვაწეობის დიდ როლს. ილაპარაკა მისთვის დამახასიათებელ მორჩილებაზე, ინტელექტზე, თავდადებასა და ქრისტიანულ ღვაწლზე საქართველოს სამეფოს განმტკიცების საქმეში. მოუწოდა, ყოველთვის ვსწავლობდეთ და ვბაძავდეთ ამ დიდი პიროვნების მაგალითს.

ამ დღესასწაულმა მართლაც სადღესასწაულოდ, განუმეორებელ დონეზე ჩაიარა. ზეიმის მონაწილენი მაღლობას გამოთქვამდნენ, რომ ასეთი შინაარსიანი ღონისძიების მოწმენი გახდნენ. გამოითქვა, აგრეთვე, სურვილი, რომ ასეთი ზეიმი გაიმართოს ყოველწლიურად.

### ვულოცავთ!

1990 წლის 3 ოქტომბერს, ბათუმში საზიაროდ გაიხსნა შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბაზრი.

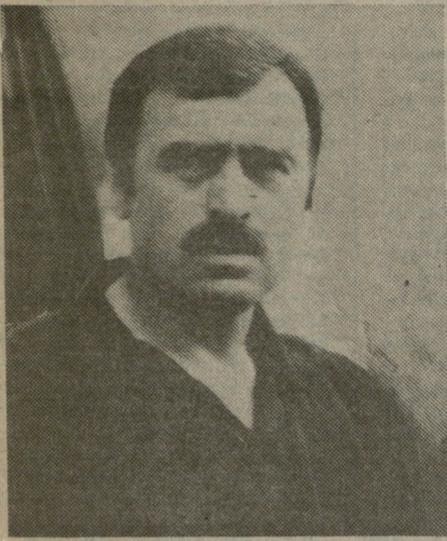
ვულოცავთ მშვენიერ ახარას, სრულიად საქართველოს, ამ დღისთვის უნაგ მოვლანას. ღმერთმა ინაგოს, ბათუმის უნივერსიტეტი იცვას ჩვენი ერთიანი და მბრძოლი საზოგადოებს ერთ-ერთ ინტელექტუალურ ბურჯად.







# მედიკოსი, პოლიტიკური ბრძოლი



1. საქართველოში პოლიტიკური ვითარება უკანასკნელ ხანს, ძალზე გამწვავდა. თავი იჩინა აშკარა, შეუნიღბავმა დაპირისპირებამ შერევილი და დემოკრატიული ოპოზიციის მიმართ. ეს დაპირისპირება (უფრო ანატი-რისწორებას რომ ვთქვათ) არ განსვლავთ უმართავი, თუნდაც იმიტომ, რომ ინსპირირებულია ოპოზიციის მიერ და სრულიად აშკარაა, შეუარაღებელი თავლითაქვით ადგილად შესაჩენივი მიზნების აღსასრულებლად სორცხილდება. ამ დაპირისპირების სიმწვავეს ხელშეწყობდა ზრდა პროპორციული იქნება საქართველოში (და მოგეს ი. წ. სსრკ-ში) უპირველესად, პირველი მრავალპარტიული არასაბჭოური, დემოკრატიული არჩევნების თარიღის მოახლოება. და ვინ იცის, 28 ოქტომბრისათვის რა სახეს მიიღებს. მასშტაბური სამოქალაქო ომის პროვოცირებას, თითქოს, არ უნდა ველოდეთ. თავად ინსპირატორს, დღევანდელ ხელისუფლებასაც, არ უნდა აძლიერდეს ხელს, საქართველოში საბრუნავი მმართველობის შემოღება, აქედან გამომდინარე შედეგებითურთ.

კომპარტია მომავალ პარლამენტში უმცირესობაში აღმოჩნდებოდა, თუკი ისედაც მაქინცივება და ხერხებს არ მიმართავდა: ერთის მხრივ, არ შექმნიდა ისეთ მარიონეტულ ორგანიზაციას, როგორცაა „სტალინი“, და სხვ., ხოლო მეორეს მხრივ, ხელს არ შეუწყობდა იმ ანარქიასა და განუთქობაობას, დღეს რომ სუფევს. და შეუწყობდა, დემოკრატიული ოპოზიციის დისკრედიტაციას ემსა-

ხურება. ვფიქრობ, ყველაზე აშკარა, შექმნილი ვითარების ხელშეწყობა. ადრე თუ ცენტრს ავი ზრახვებისთვის ვამხედვით და სინანულს გამოვთქვამდით ადგილობრივი ხელისუფლების მარიონეტულობის გამო, დღეს აღსანიშნავია მათი ერთგულება პატრონისადმი.

ჩვენი ტაქტიკა, ეროვნულ-გამათავისუფლებელი ბრძოლის ამ ეტაპზე, ჰგავს სიმპტომატური მკურნალობის მეთოდს, რომელსაც მივმართავთ მაშინ, როდესაც დაავადება ბოლომდე ცნობილი არ არის და სწორი დიაგნოზის დასმა შეუძლებელია. ასეთ შემთხვევაში პაციენტს, იმის მიხედვით, თუ რომელი სიმპტომია წარმოჩენილი, ვმკურნალობთ შემდეგნაირად: თუ სიცხე აქვს, ვაძლევთ სიცხის დასწევ საშუალებას, თუ ტივილი — ტივილიგამაყუჩებლებს, თუ საერთო სისუსტე — დენენსიბილინატორებს (საერთო გამამაგრებლებს), თუ პაციენტი აღგზნებულია, — დამამშვიდებელ საშუალებებს.

2. სრულიად საქართველოს მერაბ კოსტავას საზოგადოების პროგრამა ეფუძნება მერაბ კოსტავას უკვდავ იდეებს, მის პოლიტიკურ მრწამსს, რომელიც მიზნად ისახავს საქართველოს სახელმწიფოებრიობის აღდგენას და ამ მიზნის მისაღწევად მზადაა ითანამშრომლოს ეროვნულ-გამათავისუფლებელი მოძრაობაში ნაზიზულ პოლიტიკურ ორგანიზაციებთან, რომელთა მოქმედების სტრატეგია, ტაქტიკა და მორალი, მისაღებია მერაბ კოსტავას საზოგადოებისათვის.

სრულიად საქართველოს მერაბ კოსტავას საზოგადოების პროგრამა შედგება პროგრამა-მინიმუმისა და პროგრამა-მაქსიმუმისაგან. პროგრამა-მინიმუმის შესრულება განსაკუთრებით აუცილებელია პირდაპირ, რომელიც მიუხედავს საქართველოს სახელმწიფოებრიობის აღდგენამდე, თავისუფლებამდე. პროგრამა-მაქსიმუმის შესრულება კი, საფუძველს ჩაუყრის საქართველოს გადარჩევას სუვერენულ, ძლიერი ეკონომიკისა და თავდაცვისუნარიან სახელმწიფოდ. ქართული ერისათვის სახიფათო მნიშვნელობის მქონე მიზნების მისაღწევად სრულიად საქართველოს მერაბ კოსტავას საზოგადოება იყენებს მშვიდობიან, პოლიტიკური ბრძოლის, რადიკალურ ლეგალურ, ისე არაღელვარებულ ფორმებს. საზოგადოების წევრი ვალდებულია, მიეღოს თავისი ნიჭი და ღვაწლი მთავარ საქართველოს სახელმწიფოებრივი დანაშაულებილობის აღდგენისათ-

ვის ბრძოლას და თუ საქართველო იქნება, ამ საქმეს სიცოცხლეც კი შეხვდება.

პროგრამა-მინიმუმის დანერგვა პუნქტი ფაქტურად შესრულებულია, ან სრულდება, რაც უდავო დასაბუთებაა შეურიგებელი და დემოკრატიული ოპოზიციისა. რომ არა ადგილობრივი მარიონეტული ხელისუფლების ანტიეროვნული, პირად ამბიციებზე დაყრდნობა, მანიფესტაციების ჩატარების თავისუფლება, სინდისის თავისუფლება. რელიგიური შემწყნარებლობა. ეკლესიის სრული დამოუკიდებლობა სახელმწიფოსაგან. თანამდებობის პირთა მიერ ძალაუფლების ბოროტად გამოყენების აღკვეთა. არსებული დემოკრატიული ვითარების გამაგრება. ქართველი ერის საპარტოლოდ. საქართველოს ტერიტორიაზე ქართული ენის სახელმწიფო ენად გამოცხადება. მომავალი თაობის ეროვნული სულიერების აღზრდა. ქართული ენის, კულტურისა და ხელოვნების თავისუფლად და ეროვნულ ნადავზე განვითარება. ეროვნული საბიუჯეტის განვითარება. საზოგადოებრივ მეცნიერებათა განვითარებულ მარქსისტული დოგმებისაგან. ნიჭიერი სტუდენტების გაგზავნა საზღვარგარეთ სსრკ-ში. თბილისიდან ზოგიერთი უმაღლესი სასწავლებლების გატანა საქართველოში განაპირა რაიონებში. დიდი სამრეწველო ობიექტების, წყალხადაცემის, პილდრე და ატომური სადგურების მშენებლობებისა და ეკოლოგიური დიფერსიის აღკვეთა. ქართველი მეწარმე კომპრომისისაგან და გენერალ-ფერმისაგან ხელშეწყობა. უფრო მეტი წარმოების დამოკიდებულების პროცენტის შემცირება და საქართველოს ისტორიულ მიწებზე სოფლების აღდგენა-განვითარება. საქართველოს მოქალაქეთა მიერ სამხედრო სამსახურის ალტერნატიული სამსახურით შეცვლა. ამ პუნქტებიდან უმთავრესი ნაწილობრივ უკვე შესრულებულია, უფრო ნაწილები — მთლიანად. ზოგიერთი მათგანი იურიდიულად და ამტკიცებული. ხოლო ზოგი კი განაგრძობს ბრძოლას არსებობისათვის. ყოველივე ეს საქმით მიღწევად უნდა ჩაითვალოს, ხოლო რაც შეეხება ზვლინდელ დღეს,

როდესაც არჩეული იქნება გარდასავალი დემოკრატიული პარლამენტი, შენაშაბისი კანონმდებლობით, უაღრესად დასაცავდებია, რამეთუ ამ-ვე სტრატეგიაში უკვე ქვეყნის მიღება წინ უნდა უსწრებდეს საქართველოს სახელმწიფოებრიობის აღდგენას.

3-თუ რის წარმოადგენს საზოგადოებრივი ჩვენები, მრავალი წლის მანძილზე, ყველას კარგად მოეხსენება, ის ფაქტი, რომ საქართველოში კომუნისტური რეჟიმის დამყარებიდან პირველად, რადიკალური და დემოკრატიული ოპოზიციის მიერ შექმნილი საარჩევნო კანონის საფუძველზე, ტარდება მრავალპარტიული, დემოკრატიული არჩევნები, უკვე მრავლისმეტყველია, და ქართველი ერის უდიდესი ძალისხმევით შედეგა.

ამიტომაც შეუწყნარებელი იმის მტკიცება, თითქოს, ყოველივე ამას არსებითი მნიშვნელობა არ ჰქონდეს. სწორედ ამიტომ, ცდილობს ზოგიერთი დიდ უბედურებად წარმოსახოს რადიკალური ოპოზიციის მიერ ა/წ პარტიის საბჭოური არჩევნების ჩაშლა.

აუცილებელ წინაპირობად არჩევნების ჩატარებლად, მკაცრად სტატუსული ვითარების შექმნა საქართველოში. მცდელობა ყოველგვარი დისკონფორტისა, უნდა ჩაითვალოს პირველი მრავალპარტიული დემოკრატიული არჩევნების ჩაშლად, რაც ტოლფასაა ქართველი ერის ამ უდიდესი მონაპოვრის იგნორირებასა და მისი სახიფათო ინტერესების ღალატს.

4. საქართველოს უზენაესი საბჭოს არჩევნების არასაბჭოური ხასიათი, მიგვანიშნებს იმაზე, რომ მომავალი უზენაესი საბჭო არ მოექცევა საბჭოთა სტრუქტურაში, რაც ვინთავად, სურთაშორისო სამართლით, მანუპულირებად საშუალებას მოგვცემს, ე. წ. საბჭოთა კავშირის პრეზიდენტ უაპელაციოდ ვერ შეძლებს საქართველოს უზენაესი საკანონმდებლო ორგანოს გადამწყვეტილებათა გაუქმებას. მისი ქმედება აშკარად მოკლებული იქნება ყოველგვარ სამართლიანობას, რაც აუცილებლად გამოიწვევს შენაშაბის გამომართვას საერთაშორისო მასშტაბით.

ბალტიისპირეთის ქვეყნებს, ეს საშუალება არ ჰქონდათ. მათი უზენაესი საბჭოები, მიუხედავად ერთგვარი დემოკრატიული არჩევნებისა, მაინც საბჭოთა კონსტიტუციით იყვნენ რეგლამენტირებული.

რადიკალური და დემოკრატიული ოპოზიციის, არჩევნებში გამარჯვების შემთხვევაში, არ იქნება შეუღლებული არსებული კონსტიტუციით, თუნდაც იმიტომ, რომ მას ეს კონსტიტუცია არაფერს უცვნიდა და რეგისტრაციაც ცენტრალურ საარჩევნო კომისიაში გაიარა და არა რომელიმე საბჭოთა სტრუქტურის მქონე ინსტიტუტში.

## ჯანსაღი ინდივიდუალიზმი თუ პაპუნტრიზმი?

შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ქრისტიანობაში ქართველებისთვის ძალიან მახლობელი და ცხოველყოფილი აღმოჩნდა მისი ერთ-ერთი ღრმა საწყისი — ინდივიდუალუმი, პიროვნების თავისთავადი ფასეულობის განმტკიცება. ქრისტიანული თავდასწრისით, ყოველი ცალკეული ადამიანი, სამყაროს შემოქმედი ღვთაებრივი პიროვნების „პარტიზორი“ და მხოლოდ სულიერი დარამის სრულფასოვანი, აუცილებელი მონაწილეა; თითოეული კაცი ღმერთის სიყვარულის და მზრუნველობის „საგანი“, ამასთანავე მას თავისუფლება აქვს მნიშვნელოვანი და ახსოვებული პასუხისმგებლობა ეკისრება. ეს ინდივიდის თვითშეგრძნებას, თვითცნობიერებას ადვილებს და ამაზებებს.

ქრისტიანობის შემწეობით იხვეწება ქართული ინდივიდუალიზმი, რომლის სრულყოფილ არსს და იერს „ვეფხისტყაოსანში“ ვპოუვით. აქ ინდივიდუალიზმი გამოვლენილია, როგორც პიროვნების უმაღლესი ფასეულობის, ღირსების და დანიშნულების თვითშეგრძნება და ამავე ღრმის, სხვა პიროვნების ასეთვე რანგის სრული ცნობა. რუსთაველის გმირების ჯანსაღი ინდივიდუალიზმი, არათუ

მცირე შენიშვნები

თარეზში, განუწყვეტელი აგრესიის წინაშე საკუთარი ღირებულების დამაბულად განმცდელ ინდივიდთა შეკავშირება, საერთოდაც არაიოლი, ფაქიზი, საქმე, ძალზე გაჭირდა. პირველ რიგში, ვფიქრობთ, იმიტომ, რომ „მეს“ ძლიერი შეგრძნება და ცნობიერება მოიცავს ამ „მეს“ შენარჩუნების, გადარჩენის ძლიერსავე მოთხოვნას, რომელსაც დრამატული გარემოებები, განადგურების საშიშროება შეტად აპტიურებს და შევითრწანამდარს უქმნის, განხორციელებს თუნდაც სხვა ინდივიდუალიზმის ხარჯზე, საერთო ინტერესების და წინების საზიაროდ. ეს ეგება ქართული საზოგადოების „კოლექტიური წევრებისა“ — სხვადასხვა კლასების.

ქანსაღი ინდივიდუალიზმი — ღირსების გრძობის კულტივირება, პიროვნების შინაგანი ფასეულობის და თავისუფლების პატივისცემა, მისი შემოქმედებითი პოტენციის დამუხტულობა, თვითმყოფად ინდივიდუალიზმითა „შემატკობილების“ სურვილი და უნარი — ამგვარ სიტუაციაში შესუსტდა. იგი თვითშენარჩუნების გამომდებელი ცდების პროცესში გადაძალა მისივე „ცოდვითაც“

მისი „ნაყოფი“, ეგოცენტრიზმი — სამყაროს შუაგულად თავის განცდა-წარმოადგენამ და სხვა ადამიანების ღირსების და ინტერესთა უგულვებელყოფამ. მას კი განუყრელად თან ახლავს არაკეთილმისურჩეობა, შური, გაუტანლობა, ამპარტავნობა და განდიდების ვნება, ანგარება და ა. შ. ვაბატონდა ინდივიდუალიზმის ეგოცენტრიზმად გადაგვარების ტენდენცია.

განსაკუთრებით ძნელად შესაზღუდავი გახდა ეს ტენდენცია საქართველოს რუსეთის იმპერიაში მოქცევის შემდეგ. დამოუკიდებელი სახელმწიფოში ეგოცენტრიზმის ძალას ერთგვარად მაინც ანელებდა იმის შეგნება, რომ თავგრძობა მავნეა, დამღუპველია ქვეყნისთვის. ხოლო ქართული სახელმწიფოებრიობის გაუქმებამ ეგოცენტრიზმს ხელ-ფერი კიდევ უფრო გაუხსნა, თითქოს, გამართლება მისცა და იგი ისე მიუტევებელი აღარ ჩანდა — ქვეყნის ბედი უკვე გადაწყვეტილი იყო და მხოლოდ საკუთარ თავზე ეგოცენტრიზმი ზრუნვა „ბუნებრივად“ ჩაითვა.

შემდეგ კომუნისტური დიქტატორის დროს, თვითშენარჩუნების ინტენსივობის გახლებამ და განდიდების, აღწევების არანაყოფიერება მოაძლევდა საცდურმა, ქართული ხასიათის დეფორმირება სახიფათო სისწრაფით და სიმძლავრით გააგრძელა. დამახინჯებული

ინდივიდუალიზმის, ეგოცენტრიზმის „განვითარებას“ დიდდ შეეწყობა ხელი, რადგან დიქტატურის არსებობის დროს კანონიერებულ თავმოთქმობა, თვითნებობა, წინობრივი და სამართლებრივი პრინციპების უგულვებობა, ანუ სამყაროსთან ეგოცენტრიული მიმართების გამწვავება. დიქტატორი და იმისი, ვისაც იგი ძალაუფლებას მეტ-ნაკლებად უწილავდა, მასხას ღირსეულობის ეტალონად წარმოადგებდა, იგი იგი, არსებითად მომხმარებელი და სანიშნავი ძალისხილი უიღურესი ეგოცენტრიზმი...

საქართველოს აღორძინება ჯანსაღი ინდივიდუალიზმის, ტრადიციული ქართული მორალური ცნობიერების აღორძინების ტოლფასია. იგი, რასაკვირველია, მთლიანად არასოდეს ამოძირკვეულა. მისი აღდგენა გულისხმობს, პიროვნების ქეშარიც ღირსების გრძობის გამოცხადებას, რომელიც სხვისი ღირსების წება. ყოველობით აღარებით, სხვისადმი კეთილგანწყობით აღფრთხილებს და აძლიერებს თავისთვის; გულისხმობს ქეშარის თავმოყვარეობის გადღვრებას, რომელიც ადამიანის არანეობრივი იმპულსების შემაკავებელია და მის ენერჯის კონსტრუქციული მოღვაწეობისკენ მიმართავს — თავისუფლებას ნერვებს და იცავს.

## შხვაგვარა აპრიკალ სტრუქტურა

ამას წინათ საქართველოს მშვიდობის მისიით ესტუმრნენ ამერიკის შეერთებული შტატების წარმომადგენლები. ისინი ჩრდილოეთი კაროლინის შტატის მკვიდრები არიან და მათი ჩამოსვლის უმთავრეს მიზანს საქართველოს, ქართველი ხალხის უეთ გადცნობა და დაახლოება წარმოადგენს. ერთი სიტყვით, ამერიკელი სტრუქტურის სახალხო დიპლომატიის ტიპური წარმომადგენელი არიან.

4 ოქტომბერს ამერიკელ სტრუქტურის საქართველოს მწერალთა კავშირში შეხვდა საქართველოს მწერალთა კავშირის მდივანი ენ-

ვერ ნიუარაძე.

ენვერ ნიუარაძე მიხსალმა სტრუქტურის და უსურვა წარმატებანი მათ კეთილშობილურ საქმიანობაში, აღნიშნა, რომ ახლა, ისე როგორც არსდროს, საქირაა გადრმავდეს ერთა ურთიერთგაცნობისა და დაახლოების პროცესში, ვინაიდან მხოლოდის მშვიდობიან განვითარებას ალტერნატივა არ გააჩნია. ამ საქმეში კი სახალხო დიპლომატიის წარმომადგენლებს უდიდესი წვლილი შეუძლიათ, შეიტანონ. შემდეგ ენვერ ნიუარაძემ ვრცელად ისაუბრა საქართველოს ისტორიულ წარსულზე, თანამედროვეობაზე, ეროვნულ

მოდრაობაზე, ქართული მწერლობის, ხელოვნების, მეცნიერებისა და კულტურის უძველეს ფეხვეზე. მათი განვითარების გზებსა და პერსპექტივებზე. მათ აღიღებ მსოფლიოს კულტურულ ღირებულებათა საგანძურში, განსაკუთრებული ყურადღება, ბუნებრივად, დაუთმო ქართული მწერლობის მიერ განვლილ ათასწლეულთა განვითარებას, ქართველი მწერლის განსაკუთრებულ როლს ერის სულიერი ფორმირების საქმეში, უპასუხა სტუმართა უამრავ შეკითხვას.

ამერიკელი მხრიდან გამოვიდა მწერალი, ჩრდილოეთ კაროლინის მწერალთა ასოციაციის წევრი ჯეფრი გალაგერი. მან მადლობა გადაიხადა გულთბილი მასინძლობისათვის, ისაუბრა ჩრდილოეთ კაროლინელ მწერალთა საქმიანობაზე და გამოთქვა ქართველ და ჩრდილოეთ კაროლინელ მწერალთა ურთიერთთანამშრომლობის სურვილი. შეხვედრისას მიღწეული იქნა შეთანხმება, რათა მხვატსმა კონტაქტებმა უფრო სისტემატური ხასიათი მიიღოს.

9 ოქტომბერს ენვერ ნიუარაძე კვლავ შეხვდა ბატონ ჯეფრი გალაგერი. შეხვედრისას ისაუბრეს ურთიერთობის კონკრეტულ ფორმებზე. გამოითქვა სურვილი მოხდეს სალიტერატურო ურთიერთობის გაცვლა, რამაც სასურველია სისტემატური ხასიათი მიიღოს.

ქვეყრი გალაგერმა მიიწვია საქართველოს მწერალთა კავშირის დელეგაცია ჩრდილოეთ კაროლინის მწერალთა ასოციაციის ყოველწლიური კონფერენციაში მონაწილეობის მისაღებად. ასევე მოიწვივენ ამერიკელ მწერლებს საქართველოში. ქვეყრი გალაგერმა განაცხადა, რომ ასოციაცია უკვე დაფარს ილუმებს, რათა დაინტერესოს ამერიკული გამოცემლობები ქართული წიგნების გამოცემით. თბილისში განხარავდება შეიქმნას ამერიკელ მწერალთა ნაწარმოებების მთლიანობა-მუხეუმი.





(დისასრული)

დამირბინ ბალაშვილი

ზე რომ წერდნენ და მეწყვილე ენას თიმურ პულატოვისათვის არ ეძებდნენ. დარწმუნებული ვარ, არაფერი დაუკარგავთ, თავის ხანდაზმულ და მსოფლიო კულტურასაც დიდი ხელიერო. დირებულეები შესძინეს მსოფლიო.

თქვენ, ბატონო დამირბინ, რუსი ერის ფორმირებისა და დღევანდელ მწვევე საკითხებზე წერით, განსაკუთრებულ ყურადღებას ეთნოსთა განვითარებას უთმობთ. თავისთავად, აქ არაფერია სადავო. მაგრამ არ შემიძლია ორიოდ შენიშვნა არ გამოვთქვა ეთნოსის დამირბინისეულ კონცეფციასზე, მე ვიტყვოდი, რეაქციული კონცეფციაა, რომელიც თქვენ გულმხურვალედ ემხრობით.

ლენინადმი სიცოცხლის განწირვის მოთხოვნისა და დღევანდელი პასიონარული ბიძგის შედეგად სხვა ეთნოსების ნაშესვრეებიდან წარმოიშობა თავის განვითარებაში ამაღლებისა და დაცემის დამახასიათებელ მრულს გაივლის და ა. შ.

რია რამდენიმე ასწლეულით კი არ იზომება, არამედ ათასწლეულით. ქართველები, სომხები, ტაჯიკები, ბერძნები, იტალიელები, ინდოელები, ჩინელები და სხვა ბევრი ეროვნებები თურმე უკვე რელიქტები გამხდარან, დღეებს ითმობენ და იმასლა ელოდებიან, როდის გაანადგურებენ მათ „პასიონარული მეზობლები“, რომელთაც თურმე მთელი მომავალი, ბრწყინვალე ისტორიული გზასავალი ჭრკილვე წინა აქვთ, რამეთუ ახალგაზრდა ერები არიან.

სახალღებებისთვის არ არსებობენ. ისინი ერთიანია, მათ გარეშე ვერ სუსუნებენ. მერე მოვალე ხარ, პასუხს აგებდე, როგორც სვენიდის ნაშესვრისა — წერს ბორის ხარაჯანი.

### საქ. ერ. კონგრესის ცენტრალური საარჩევნო კომისიის განცხადება

„ლიტერატურული საქართველოს“ სპეციალური კორესპონდენტთან საუბარში, რომელიც ა. წ. ნ. ოქტომბერს გამოქვეყნდა, ზ. გამახარაძისთან თავს უფლება მიიხსცა განეცხადებინა, რომ — „...ცრუ ოპონიცია, რომელიც ოფიციალურად შეთანხმებით მოქმედებს და, ამჟამად, როგორც მოგეხსენებათ, ირჩევს ე. წ. ეროვნულ კონგრესს, რომელიც უნდა აუღოს მეორე ხელისუფლება და დაძაბოს ურთიერთობა საქართველოში, გამოიწვიოს ანარქია, ქაოზი და, შეხატო, სამოქალაქო ომიც. აი ახეთია კრემლის ჩანაფიქრი. ე. წ. კონგრესის არის პრამისის უპანახანალი იმადი“.

წილები კი არ ყოფილა, არამედ საქართველოს ეროვნული კონგრესი. ხად არის გამოთავი, თორემ ამ პასკვილის ავტორს წესიერ ქვეყანაში ცილისხამებისათვის პასუხს მოსთხოვდნენ.

სამ. პრინციპული კონგრესის ცენტრალური საარჩევნო კომისია.

### კვირფასო მკითხველებო!

სრულად საქართველოს დავით აღმაშენებლის საქველმოქმედო საზოგადოების გაზეთმა „შარავანდი“ სულ ახლახან აიდგა ფეხი. ახალფუნდამენტულს კი საქართველოში მუდამ შემწეობას უჩენენ, თანადგომას უცხადებენ.

კაპიტი ეღირება. ახე, რომ ხელმოწერის წლიური ღირებულება 6 მანეთი იქნება. მტკიცედ გვწამს, რომ არ დაფარობოთ ეს ფასი, მითუმეტეს, რომ მთელ მოგებას „შარავანდი“ საქართველოს პოლიტიკურ, დემოკრატიულ, ეკონომიკურ და კულტურულ აღორძინებას, ლტაკთა და უმოვართა, გლახაკთა და ქვრივ-ოხრთა შემოსვასა და დაურებას მოახმარს.



### სტალინური რეპრესიების აქტიური მონაწილე!

პატივცემული რედაქციო „ლიტერატურული საქართველოს“ 18 სექტემბრის ნომერში გამოქვეყნდა ნიკოლოზ მიქაელის წერილი «Воспещенной Грузии неистовый влюбленный». ავტორი აღწერს რიგის გზაზე სტალინის დასველების ერთ ეპიზოდს, რომელიც საბედისწერო აღმოჩნდა ჩვენი დიდი მხატვრის ლადო გუდიაშვილისათვის.

დღეაჩემს არ უნდოდა ბინიდან გამოსვლა, ახლობლებიც ეუბნებოდნენ, ვერ გამოგასახლებენო, მაგრამ მიქაელს რა დაუდგებოდა წინ? როდესაც ქალაქიდან ვიყავით გასული, გადაიტანა ჩვენი ბარგი სხვაგან. ნიეთების ნაწილი დაიკარგა, ბევრი გაფუჭდა. თბილისში დაბრუნებულნი მიქაელმა ბინაში არ შეგვიშვეს, თქვენ სხვაგან ცხოვრობთო და მოგვიგდეს სხვა ბინის (ერთი პატარა ოთახის) გასაღები. დღემ დაიწყო ჩივილი, მაგრამ სადაც მივიდოდა, ყველგან მიქაელ ხვდებოდა, რომელიც კვლავ დაპატიმრებით უმუქრებოდა. დღეაქ შეიგუა თავის ბედს, სულ უპარონოდ არ დამჩრჩენ შეიღებო. ამის შემდეგ დიდხანს არ უტოცბოლა.

### კვირველად — ხელმოწერილი

გემღევით შეხატლებლობა მიიღოთ გაზეთი „ოქროს საწმისი“. გაზეთი აქტიურად ეხმარება დღევანდელ პოლიტიკურ და სოციალურ მდგომარეობას. ფართოდ აშუქებს საქართველოში და კერძოდ, აფხაზეთში მიმდინარე პროცესებს. უძველესი კოლხური კულტურისა და ცივილიზაციის ხაფთხებს.

ქვემოთ — 6 მანეთი. წლით — 12 მანეთი. გაზეთს უკვე გაჩნია საკუთარი ინდექსი 66481. ვისაც სურს გამოიწეროს გაზეთი „ოქროს საწმისი“, გთხოვთ ხელმოწერის გაფორმებას ნულარ დაავიანებთ. ხელმოწერა მიიღება „სოიუზგაზეტის“ ყველა განყოფილებაში. გამოიწერეთ გაზეთი „ოქროს საწმისი“!



### ზადებთ სომ არ მოვბდის?

მინდა ვუპასუხო ტარიელ სერგოს ძე ჯოგაძეს, პატარა წერილი რომ დაბეჭდა „ლიტ. საქ.“-ს 1990 წ. ღვინობისთვის 5-ის ნომერში და თან ვიშოვო, ვინმეს ან სტალინელი არ ვეგონო და ან კომუნისტური იდეოლოგიის დამცველი. მე ერთი იმათგანი ვარ, ვინც მთელი არსებით გმობს სტალინურ დიქტატურას, ვინც სინხარულით შეხვდა ძველი კერპების მსხვრევას, ლენინური ურჩხულისაგან თავისუფლებას; კორკინიკიძის, კირაგის, ძერკინისკის ძეგლების ჩამოგდებას.

ბის სიწმინდეს რომ იცავდნენ? — ისე ნუ ვიზამთ, რომ, აქაოდა, რუსეთი ჩვენი დამპყრობელია (რამაც ევკვი არავის არ უნდა ეპარებოდეს). ყველა ქართველი გენერალი თუ ჯარისკაცი, ბოროლინის ბრძოლიდან დაწყებული, ფაშისთან ომამდე — უგუნურებულად გამოვაცხადოთ და ყველა, ვინც ლარულად ომს თავი აარიდა, ტყვეში გაიხიზნა ან მტრის მხარეზე დადგა, გმირებად და სამშობლოს ერთგულ შვილებად განოვაცხადოთ, ყველაფერს თავდაყირა ნუ დავაყენებთ.

ლალი დევაძე

რვაენი მილოცვა

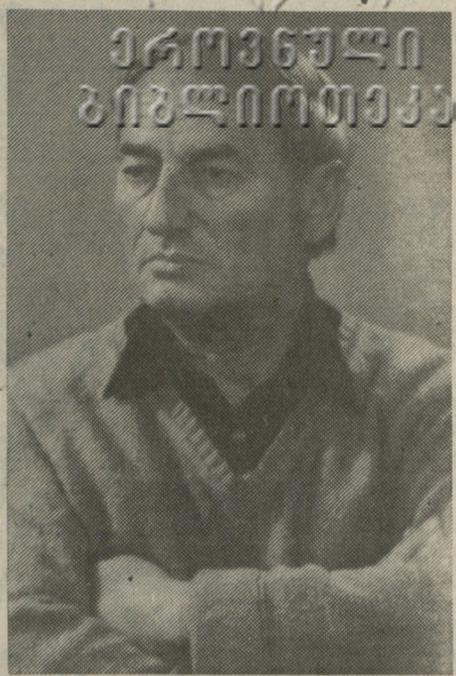
ზურაბ კუხიანიძე - 60

დაბადებიდან 60 წელი შეუსრულდა ცნობილ ქართველ პოეტს ზურაბ კუხიანიძეს. ამ თარიღთან დაკავშირებით, საქართველოს მწერალთა კავშირის გამგეობამ იუბილარს მისალმება გაუგზავნა. მისალმებაში ნათქვამია:

ქვეყნის ზურაბი საქართველოს მწერალთა კავშირის გამგეობა, თქვენი მეგობარი ქართველი მწერლები გულმხურვალედ მოგესალმებიან შესანიშნავ შემოქმედს და გილოცავენ ღირსშესანიშნავ თარიღს — დაბადების 60 წლისთავს. თქვენ ქართველ მწერალთა იმ თაობას ეკუთვნით, რომელიც სამწერლო ასპარეზზე ორმოცდაათიან წლებში გამოვიდა. 1952 წელს გაზეთ „ლიტერატურულ საქართველოში“ გამოქვეყნდა თქვენი პირველი ლექსები. მას შემდეგ, ერთგულად ემსახურებით მშობლიურ ლიტერატურას და თქვენი წვლილი შეგაქვთ მის განვითარებაში. თქვენი პოეტური კრებულები „გუ-

ლისცემა“, „ბროწეულების ციცილი“, „ათინათი“, „როგორც ცერზე მიმინო“, „როცა ხიხლი ღაპარაკობს“, ერთდროულად, „სამი ხიხლი“ შეიყვარა ქართველმა მკითხველმა. ამ კრებულებს ქვეშაირიტი შემოქმედის ხელი ატყვია და ღირსით, სიხადავით, თემატიკის მრავალფეროვნებით, მშობელი ქვეყნის უკეთესი შერმისის რწმენით გამოირჩევა. თქვენს ლექსებზე შექმნილია სიმღერები, ისინი თარგმნილია და ცალკე წიგნებადაა გამოცემული რუსულ და სხვა ხალხთა ენებზე. მკითხველი მოწონებით შეხვდა თქვენს პროზაულ ნაწარმოებებსაც. ნაყოფიერად მოღვაწეობთ მხატვრული თარგმანის დარგშიც. ქართულად თარგმნით სერგეი ესენინის, კონსტანტინე ბალმონტის, ველიმირ ხლენიკოვის, მიხეილ დუდინისა და სხვათა ლექსები. უყურადღებოდ არც პატარები დაგიტოვებიათ, ნორჩები ინტერესით ეცნობიან თქვენს ისეთ საყმაწვილო წიგნებს, როგორცაა „კალიების კარნავალი“, „წყაღვითელი“,

„შატოლელი შავლეგო“, „ქარის მოტანილი წერილი...“ წლების მანძილზე ეწეოდით პედაგოგიურ მოღვაწეობას, მუშაობდით საშუალო სკოლის მასწავლებლად, ქუთაისის მოსწავლეთა სახსლის დირექტორად და მთელ ძალასა და ენერჯიას მოზარდი თაობის აღზრდის კეთილშობილურ საქმეს ახმარდით. ამჟამად, გამოცემილია „საქართველოს“ ქუთაისის ფილიალს თავაყოფი და ენერჯიულად ემსახურებით ქართული წიგნის გამოცემას. არჩეული ხართ საქართველოს მწერალთა კავშირის გამგეობის, ქუთაისის განყოფილების ბიუროსა და უფროს „განთიადის“ რედაქციის წევრად. კიდევ ერთხელ, გულითადად გილოცავთ ხაიუბილო თარიღს, ჩვენს ქუთათურ ძმასა და ღირსეულ თანამოქალაქს, დღეგრძელობასა და შემოქმედებით გამარჯვებებს გისურვებთ. საპარტიო მუშაობა კავშირის გამგეობა.



ზურაბ კუხიანიძე ახალ ლექსები

მტკვარი მაინც არის მტკვარი, მქუხარე თუ მცხრალი არი.  
არაგვი კვლავ არაგვია, თუმც კლდეები ჩარაგვია.  
ენგური რომ ენგურია, ჩვენი მთებით შემკულია.  
გაფაფრული ცხენისწყალი მორჩილებას ვერ ისწავლის!  
რა მოთოკავს ანდა რიონს, ბოლმამ ლამის გადარიონს!  
რომ აშლილან აფრებივით და ხმა აუმაღლებიათ — მრისხანებით დაბერილი სჯქართველოს ძარღვებია.  
გზად ჩავიარე აქ რაკი — წყარო შემომხვდა რაკრაკით: — შეჩერდი მგზავრო... შენ ვინ ხარ, აქ ჩამომჯდარა აკაკი. აკაკი, ძმაო, მღეროდა, სიმი არასდროს შეხრია, სადაც კი ჩამოჯდებოდა, თავს ბულბულები ეხვია; იქ ია ამოწვევრილა, სადაც დაუდგამს ფეხია.  
**პარაკვლავთა მიღმა**  
ვარსკვლავთა მიღმა, ვარსკვლავთა იქით გადაშლილია ღვთიური წიგნი. ვერ ვწვდებით მის ღრმა ფარულ თარიღებს, მანამ დავრჩებით, ალბათ, ბეცებად — სანამ უფალი თვალს არ აგვიხელს, სანამ ღვთის მადლი არ შეგვეწვავა.  
**მერაბ კოსტავა მთაწმინდაზე**  
აფრებისაგან დაფლეთილ მკერდით გზას მიიკვლევდა ეკალ-ბარდიანს... დღეს კი დიდების შარავანდედი

ჩაუქრობ შუქად გადაბარდნია.  
მთაწმინდის მთვარეს კვლავ უყეფს ძაღლი, ცივად ცაზცახებს ვარსკვლავთ კრებულო... და საქართველოს დაჰყურებს მადლით მისი ბედ-იღბლით გაფითრებულ.  
მზესთან მიველ — დამხვდა მზესთან, წყალთან მიველ — დამხვდა წყალთან, ისევ მორკინალი ბედთან, ისევ მხნე და ახალგაზრდა.  
ხესთან მიველ — დამხვდა ხესთან, ქვასთან მიველ — დამხვდა ქვასთან... გულით მსურდა რაღაც მეტქვა, „უკვე ვთქვიო!“ — ახარხარდა.  
ჩემი სიტყვა მინდა მეც ვთქვა, მათთან ღამე გავათიო... რა იქნება, ყველა ხესთან ნუ დამხვდები გალაკტიონ.  
ხმლის მარჯვე ქნევა არ დამიბედე, არც დამანათლე ფხა მონადირის... ჰოდა, მოიღე, ღმერთო, სიკეთე და აღმისრულე გულის წადილი: შენი ღრუბლების მწყემსად მიგულევი, გათვალულისგან ძალ-მეც შელოცვის... ღმერთო, გამხადე მესაიდუმლე გულჩათხრობილი საქართველოსი.  
ქარი ნისლით ისლებს ნისლავს, ცა იბერტყავს ცისფერ ქისას. ქარი ჩალის ჩალმას ჩალავს — ჩქარა! ჩქარა!

ჩქარა! ჩქარა!  
ქარვის კარავს ქარი ქარავს — ჩქარა! ჩქარა! ჩქარა! ჩქარა! — თორემ დაშლის იმ ჩვენს კარავს — ვიწანწალებთ კარით-კარად...  
ჩქარა! ჩქარა!  
რას მიპირებ, ვაი, ბედო, შენი მადლის ვარ მმოსავი — გამიღიმებ საიმედოდ, თუ მზით დამშრეტ წყაროსავით?  
ეჰ, დაშრეტას მიჯობს, მკერდში, უღვთოდ ჩამცე ცივი დანა ან ამღვრეულ მდინარეში გადამაგდო ტივიდანა.  
ჰა, ვილაც მიდის, აღმართზე ტვირთით!... ტვირთი თუნდ იყოს მძიმე და დიდი, სხვის მხრებზე მაინც მჩატე გვგონია.  
მორჩა! ცას კიბე უნდა მივადგა — ეტყობა, ციდან ანგელოზები დაუხმარებლად ვერ ჩამოდიან.  
იანვრის ღამით, ვარსკვლავები ცას შეყინული ცრემლებივით ჩანან შორიდან... ჩვენი ცრემლები არასოდეს არ იყინება, მიწას აცვივია პაწაწინა ვარსკვლავებივით.  
იქ, ხეოფსის პირამიდის (სადაც ქარნი ქრიან, ცხელა) გვერდით ვჩანდი — დიდი-დიდი, ვით საბრალო ჭიანჭველა.

წამს გულიდან გადამვარდა, რომ ხეოფსიც, ჩვენი სხალთაც ღვთის კალთამდე ჩემთა მსგავსთა კაცთა ხელით აღიმართა.  
**დაუვიწყარი ზღაპარი**  
— რა გატირებს კონტა ბიჭო, დაგკარგვია გზაზე რამე?  
— არა ძია, არა ძია, გზად ფეხდაფეხ მომსდევს ღამე.  
— ღამეს შენთან რა ხელი აქვს, თუმცა ქარით შემოლილია.  
— ვარსკვლავები მოვბარე და არ წამართვას, მეშინია!  
მეფანს და მეფანს რომ ჰგონია, ბრმაო ღამე — მარიობის უამს წყალში ჩავარდნილ უსხეულო ყინვასაც ხედავს.  
ზოგ-ზოგიერთებს რომ ჰგონია, ყრუო ღამე — ტოტიდან ტოტზე გაფრენილი, სულგანაბული ჭოტის ფრთების ჩქამიც კი ესმის.  
იმას და ამას რომ ჰგონია, მუნჯია ღამე, — ხშირად, ჰო, ხშირად, გათენებულე, არ გვათენებებს ილუმალი მისი ჩურჩული.  
ჩვენ, ჩვენ ვიკითხოთ: ღამით კი არა — დღისით და მზისით, როდესაც არ გვსურს, ვერაფერს ვხედავთ, ყველაფერისადმი ყრუ ვართ და ენა ჩავვივარდებთ მაშინ, როდესაც უნდა ვიყვიროთ...  
ეჰ, ღამეც, ღამეც, ნახევარო ჩვენო ცხოვრებაც...  
წვიმის შემდეგ, მების შემდეგ, ბებერ მუხის ძირას შევდექე. ხეს ფოთლები ეწყო მრგვლივ ელდა, შიში უცებრივი, შემოდგომის დაშლილ წიგნის ენგისფერი ფურცლებივით, და ქექავდა ფოთლებს ქარი, არ ზოგავდა თავს და შრომას, ამ ცხოვრების საოცარი საიდუმლოს ჩასაწვდომად.







### გარონტი ქიქოძე

რანი ვართ, საიდან მოვდივართ, მდინარეს, რას გვიქვამის მსოფლიო უნებლიეთ იბადება ეს კითხვები ცვლილებების კრულ სურათს თხვივები ახალი არ არის, ისინი ცის ცნობიერებას და მაშინ საცდელის ყაში დგებოდა. ამას კიდევ ორი წერილი, რომლებიც გზასაყარზე.

ეს წერილები წიგნებშიცაა დაბეჭდილი, მაგრამ ამჟამად ის დროა, უკვე აღარ უნდა რატომ, ამას თავადვე მიგვხვდებიან.

საით მივყავართ ბედისწერის ისტორიის ჩარხის ბრუნვა, — დღეს, როცა ფანტასტიკური ცვლებით ვუმზეროთ, როგორც ჩანს, ეს კითხვები მუდამ თან სდევდა ქართველი კაცის წამოიჭრებოდნენ, როდესაც განმარტობს, თუნდაც, ქვემოთ დაბეჭდილი წერილიც დაწერილია ისტორიის ისტორიის ბრუნვა.

## პატარა სამუშაო

რას აირჩევდი, მკითხველო, არჩევანი რომ შეხატულიყო ყოფილყო: დიდხანს თუ პატარა სამუშაო. მგონია, რომ პატარა სამუშაოს ზოგიერთი უპირატესობა აქვს დიდის წინაშე. მაგრამ თუ თანამედროვე მსოფლიო ომის ოციციკლიურ უწყებებს კითხულობ, სადაც მშრალი სატელეგრაფო სტილით პატარა ერების ბიბლიოთეკის თავდადავადია აღწერილი, მაგალითად, ანტიკრიზისა, ბელადრადი და ბუკარესტის ალბა, ან კიდევ, ბელადრადისა, სერბიულენისა, შვედეთისა და რუმინულენის სამშობლოდან გამოვსვლა, ვეკვივობ, რომ პატარა ერის ბიბლიოთეკა არჩიო. ყველაზე ნაკლებ სახარბიულო ხევის ხელში მაცვერალი არხების მდგომარეობაა, პატარა ნაღბი კი დღეს ხშირად იმყოფება ასეთ მდგომარეობაში. მის ბედს ხევის განაგებენ, ხევის უპირატესობა ბრძოლაში ჩარევას თუ თავის შეკავებას, ხევის ანგარიშობენ გამოხატავენ ხევისგან და მოხალისეობის სანაზღაუროს რაოდენობას. რა რიგ არ უნდა და მთავრდეს დიდი ხანგრძლივობის შეჯიბრება, ლომის კრძი დიდს რომელიმე სახელმწიფოს ერგება, უეჭველია: პატარა ერები იძულებულნი იქნებიან ნამცვეებს დამაყოფილდნენ.

მაგრამ ამისდაშიუხედავად, რაც დრო გადის, მით უფრო ძლიერი ხდება პატარა სამუშაოს იდეა. ფრანგმა მეცნიერმა გაბრიელ მონოტომ სამართლიანად აღნიშნა, დღევანდელი კაცობრიობა კი არ ერთიანდება და ჭკუდდება, არამედ უფრო ნაწილდება თანდათანო. ყველაფერი ახალი ერები ჩნდებიან. ყოფილი პროვინციები ახალი სამშობლოს სახელს ღებულდნენ, განცალკევებული ტომები თვითმართველობასა და დამოუკიდებლობას ითხოვენ: ზოგი მათგანი საფლავში იმარება, ზოგი კიდევ არტახეში. ნორვეგიელი შვეიცარიელის წინააღმდეგ ილაშქრებს, ფლამანდიელი ვალონიის წინააღმდეგ. ევროპა ჯერ კიდევ იყოფა და ქუცმაცდება. მეჩვიდმეტე და მეთვრამეტე საუკუნეებში ევგენი ხავოილისა და ვოლტერის დროს კოსმოპოლიტიზმს მეტი ძალა ჰქონდა, ვიდრე დღეს აქვს.

არსებობის აზრს დღეს საქართველოში მეტი გავლენა აქვს, ვიდრე რღვეს ჰქონია. ასეთ სულიერ განწყობილებას ძალაუბრება დიდი ერებიც ურიგდებიან. კიდევ მეტიც: დიდი მებრძოლ სახელმწიფოებს თავიანთი თავი პატარა ერების ფალავნებად მოაქვთ და ხანდახან კიდევ კეკლუცობენ და ყოყმობენ ამ როლში. ინგლისი ბელგიის მფარველობას იჩივებს, ავსტრია-უნგრეთი სერბიულ-კრატილების გაერთიანებას, გერმანიის და რუსეთის პოლონეთის აღდგენაში ერთობიერებს ეცლებიან. დღეს ეროვნული თავისუფლების იდეას იხეობენ სტიქიონური ძალა აქვს, როგორც მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისში დემოკრატიულ იდეას ჰქონდა და თანამედროვე ძლევაში სილი სარდლები ხშირად იძულებულნი არიან ჰედი მოხიარონ უფლებაყრილი ერების წინაშე, როგორც ნაპოლონი პირველმა ასი

სახელმწიფოები კი ხშირად უსაზღვრო და თვალუწვდენელი ტერიტორიის სახეს იღებენ. ასეთ ტერიტორიაზე პატრიოტიზმის ადგილს იმპერიალიზმი იჭერს, სამოქალაქო შეგნების ადგილს — ქვეშევრდომის შეგნება. თვითუღი მოქალაქის ჰიონი და ლხინი ნაკლებ არის დაკავშირებული ხაერთ კიბრთან და ლხინთან, და დიდი სახელმწიფო სახელის ერთი ასო ხშირად წყლულდება და ნადგურდება იმ, რომ მეორე ასო ვერც კი გრძობს საფრთხის მოხლოებას. ზოგიერთი დიდი იმპერია უფრო ხელისუფლად შეიკრიწეულ მანქანას წააგავს, ვიდრე ორგანულ არსებას და ხშირად ერთი პაწია მავთულის გაწყვეტაა საკმაო, რომ მთელი უზარმაზარი მექანიზმი დაიშალოს. პირიქით, რარვ ცხოველმყოფელია პატარა სამშობლო. მამული-შვილი არ იკარგება უსაზღვრო და უპიროვნო მხაში, თემის ჰირ-ვარამი მისი ჰირ-ვარამიც არის. ერო-

ვნული საქმეები მის საკუთარ საქმეებზეა გადახლოებული. მტრის შემოხედა ხატრთეს უჭადის მის სანდკარსა და ცოლ-შვილს, სამშობლოს ფამარჯება კეთილდღეობას უშადებს მის არსებობას. სამშობლო მას მეტს სთხოვს და მეტს პპირდება. ეს გარემოება ყოველ ადამიანურ ნიჭს ამოძრავებს და უხვად ასაზრდოებს ადამიანურ თანხობას და შემოქმედებას. ამით აიხსნება, რომ პატარა ქვეყნის შვილები ხშირად უფრო ძლიერი ადამიანები არიან, ვიდრე დიდი ქვეყნის მოქალაქეები და პატარა ერები ხშირად გენოსობისა და თვითშეგნების სისწაულს ააშკარავენ.

ათენმა პერიკლე, სოკრატი და პლატონი წარმოუშვა, როცა ის ოცი-ათას მოქალაქეს შეიცავდა და დიდი სპარსეთის მეფე დამარცხა ეროვნულ ბრძოლაში. ქალაქ რომში რამდენიმე თაობის განმავლობაში მთელი ხელთათხა ზღვის აუზი დაიპყრო. პატარა ფლორენციამ იტალიური ადორცინების ნიადაგი შექმნა და ხელისუფლების საუკეთესო ყვავილები წარმოუშვა. პატარა ვენეციამ რამდენჯერმე ოსმალეთი, ბიზანტიის იმპერია, დომინიონი და უნგრელები უკუაქცია, კონსტანტინოპოლი, პელოპონესი, კიპროსი და კრიტოსი დაიმორჩილა და შავი ზღვიდან ჩრდილოეთის ზღვამდე მსოფლიო აღებ-მიცემობა გააჩაღა. ჩვენს პატარა სამშობლოსაც ჰქონია დიდი წუთები. მის მხედრებს ძლევაში სილი სულთნები დაუმორჩილებია, მის ოსტატებს გმირთ ნაკვეთი ტაძრები აუგია. ამიტომ არის, რომ დროებითი ბედ-შავობა გულს არ უტეხს და მისი თვალები ასე იმედინად იცქირებიან მომავალი წლებისაკენ.

ბ. ზ. „საქართველო“, 1917 წ. № 4.

## მელანქოლიური უენოვნება

ჩვენ, ქართველებს ნათესავები არა გვყავს დედამიწის ზურგზე. ეს ძალიან უცნაური მოვლენაა. ყოველი ხალხი რომელიმე ოჯახს, რომელიმე რასას ეკუთვნის. ყველას ჰყავს ან ძმა, ან ბიძაშვილი, ან შორეული მოკეთი. ინდოელები, სპარსელები, ქურთები ევროპელების შორიანობის ნათესავები არიან. გერმანელები, ინგლისელები, პოლანდელები, სკანდინავიელები ერთ ვიწრო ოჯახს შეადგენენ, მეორე ასეთი ოჯახი რომანელებია, მესამე სლავიანები.

ჩვენ რომელი რასას ვეკუთვართ? ეს არავინ იცის. ჩვენ არა ვართ ეთიოპები, უეჭველია. მაგრამ, თერთ კანის მიუხედავად, არც ინდო-ევროპელები ვართ, არც სემიტები. უდრედავად ვაჩინებ, ციდან ჩამოვარდნილ არსებას ვგავართ. ჩვენი ენა საოცრად განსხვავდება ყველა ცნობილ ენისაგან: თავისებურია მისი ლექსიკონი, მისი სინტაქსი, მისი ფონეტიკა. და ენა ხომ სულის გარეგნული სახეა: მათხადავ, თავისებურია ჩვენი ხასიათიც, ჩვენი მგრძობიარობა და აზროვნებაც.

რამდენიმე თაღიანი გვირახისა, რომელიც კიდევ არ კმარა რახიული ნათესაობის დასამტკიცებლად. ყოველ შემთხვევაში, ქართველი ერთი ჭრჭერობით მარტოდ-მარტო დგას, როგორც ცოცხალი ნიშანი უცნობი, გარდასული რახისა, რომელიც შეიძლება სადღე შორეულ საფლავებში სოვდებდეს.

მაგრამ ვანა ცოცხალ არსებას შეუძლია უთვისტომოდ ყოფნა? მთელი ჩვენი ისტორია სულიერი ნათესავის ძიებაა, ძნელად მოიპოვება ერი, რომელიც ასე მოტუე-ბულიყო თავის საუკეთესო იმედებში. დღესაც შუამდინარეთში გვიცხოვრია და ტარგობის თუ ევფრატის ტალღების სმა მოვცისმენია. უხვად ვაჩინებ სამხრეთის ცხოველი შუე და უდაბნოების სუნთქვა გვიყნობია. მაგრამ იქიდან ძლიერმა და მრავალრიცხოვანმა შეზობლებმა გამოვკვრივეს. არ დაგვტოვებს არც კაპადოკიის ხევეში, არც მცირე აზიის მაღლობებზე. და თუ დღემდე ჩვენს ახლანდელ სამშობლოს შვირჩი, ეს ალბათ, იმის ბრალია, რომ მეტი ვასაქანი აღარ გვქონდა: ჩრდილოეთით გარდაუვადი მთები გვეჭრა, დასავლეთით ზღვა, სამხრეთ-აღმოსავლეთით კი მტრით დასახლებული ადგილები ან ერთფეროვანი უდაბნოები.

უფრო ახლაზარდანი ხდებოდნენ, უფრო მხიარულნი: კუნთების ძალადაც იძინდნენ და სულის მოქნილობასაც. თითქო ჩვენი ცხრათვალა შუე ანდობდა მათ მელანქოლიას, თითქო ჩვენი ხევი მათი სიმუხუბუბს აძლევდა. ქუთაისის ტაძრის ბიზანტიული ოსტატებმა შეამკეს და კივებს წინდა სოფიად და ლავრაც: ერთმა და იმავე იმპერატორმა გამოუქვანა: კონსტანტინეპოლიდან ხუროთმოძღვრები ბაგრატ მეოთხეა და იაროსლავს. მაგრამ რა დიდი განსხვავებაა ქართულ და რუსულ ძეგლებს შორის! კივებს ეკლესიები სულმოკლე შელებია ბიზანტიური ნიშნებისა. მათი ფხადები უხასურია, მათი კორპუსები ტლანქი და დამძიმებული. მათ აკლიათ სიდიადე სიდიდის მიუხედავად. ბაგრატის ტაძარი, პირიქით, განუყოფელია. მისი პროპორციები ზომიერი და კეთილშობილია, მისი კონტურები ელევანტური და გრანდიოზული. ბიზანტიელებს ბრმად არც მხატვრობასა და ქანდაკებაში ვბაძვდით. მათ მოზაიკა უყვარდათ, რადგანაც მოთინების ადამიანები იყვნენ, ჩვენ ფრესკებს ვაძლევდით უპირატესობას, რადგან მეტი ემოცია და ფანტაზია გვქონდა. ჩვენი შენობის კედლებზე ნაკლები ადგილი ჰქონდა გამხდარ, დაგრძელებულ და გაშეშებულ წმინდანებს. ვანა ბეთანიის ან ტიმოთესუნის ფრესკები ბიზანტიური ნიშნების ასლები არიან? რომელ ბიზანტიელ მხატვარს შეეძლო ამდენი გულუბრყვილობის და შეუგნებელი სიბრძნის გამოჩენა? რომელ ბიზანტიელ მხატვარს შეეძლო ამდენი სულიერი სიცოცხლის და მოძრობის გადმოცემა? მხოლოდ ქართველს შეეძლო ასეთი სეყვარული და ყურადღებით თევზებისა, ფრინველებისა და ცხოველების გამოხატვა ნეტარ და ტანჯულ ადამიანთა გვერდით.

დეკრეტებს: იმათ შეეძლოთ თავიანი ეცათ ახსტრატული სულისთვის. ჩვენ არახოდეს არ ყოფილვართ სატების მებრძოლნი. ჩვენ გვხურდა ჩვენი დემრტები თვალთ დაგვენახა, მათი ადამიანური სიხალღვე. გულით გვეგრძნო. ჩვენს ფანტაზიას ხშირად სწევდნენ აღმოსავლეთური ხილვანი. სვეტების თავებზე ხშირად ვჭრდით არახებს, ფსკუნჭებს, მტრელებს, რომელნიც ნიხარტით ერთიმეორეს ელერებოდნენ. ვეფხვებს თუ ავაზებს, რომელნიც ირმებს ბრძვიან, და გრიფებს, რომელთაც კლანჭებში გველვით უჭირავთ. მაგრამ ჩვენ მაინც არც აღმოსავლეთის ღვიძლ შეილება ჩავთვლებით.

ბიზანტიური დესპოტიზმი ჩვენითვის უცხო და გაუგებარი იყო. ჩვენ არ შეგვეძლო ჰედი მოგვეხარა უხიხევი მოჩილების ნიშნად. ქედვიცული არისტოკრატების ერთ ვიყვით და თვითოეულს ჩვენ-განში ლიბარტ ორბელანის სული ცხოვრობდა. სპარსელების დიდი მგონები — ფრიდოუსი, ხალი, შაფიზი, ქელიდენის რუში — ადვილად შევითვისებდ. მაგრამ მათი ნაწარმოები უფრო გადმოვქართულეთ, ვიდრე ვთარგმნეთ. გერმანელმა მეცნიერმა ფინკმა სამართლიანად აღნიშნა, რომ ქართველებს სრული უფლება გვაქვს ფანტაზიის „ვისრამიანი“ საკუთარ ეროვნულ მოვნად ვაღიაროთ: ეს რომანი გადვანათლეთ და ჩვენს რომანტიულ და რაინდულ სულს შევუფარდეთ. მაგრამ თუ ჩვენთვის ასე თუ ისე სპარსელების მწერლობა და ხელისუფლება კიდევ ახლობელი იყო, სამაგიეროდ, სრულიად მიუღებელი იყო მათი ეთიკა და სარწმუნოება. ისინი იმთავითვე ფატალისტები იყვნენ, ჩვენ არახოდეს უაზროდ არ მიგვჩინდა ზნეობრივი აჯანყება ბედისწერის წინააღმდეგ. იმათი საუკეთესო ადამიანები ასკეტები და მისტიკოსები გახდნენ იმ ხანაში, როცა ჩვენში რეალური იმ და ჰუმანიზმი გაძლიერდა. იმათი სუფისტური თეოსოფია და პოეზია პიროვნების გათქვევას მოითხოვდა აბსოლუტურ ერთეულში; ჩვენი წარმართული ტრადიციები და ჩვენი ინდივიდუალისტური მორალი, პირიქით, პიროვნე-

რჩა ქართველ ტომს ასეთი შნო და მიმზიდველობა. ეს შეიძლება მართლაც განაკვირავდეს იყო. ჩვენ ხომ მთელი საუკუნეების განმავლობაში უსაშინესეს ხარკს ვაძლევდით სპარსეთის შახს და ოსმალეთის ხონთქარს. ეს ხარკი სწორედ შარდენის დროს იყო უმძიმესი. ჩვენმა ლამაზმა ქალ-ვაჟებმა გააკეთებლად წინააღიწი და ბაღბარისხოვანი რახები. ჩვენ კი თუმცა დავაბუნდით და დავკვირდით, ხავსებით მაინც არ დავკარგავს სხეულის ელასტიური ძალა.

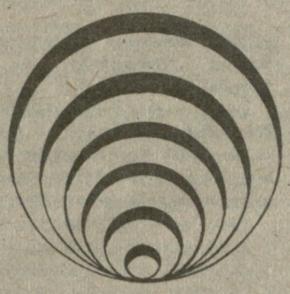
ჩვენი კულტურა არასოდეს არ ყოფილა ვიწროდ ცენტრალიზებული; არასოდეს არ გვექონია ქართული პაროზი ან მოსკოვი. ჩვენი კულტურა ყოველთვის გაფანტული იყო. ყოველ პაროვიციას თავისი განსაკუთრებული სახე ჰქონდა და ყოველ ხევას თუ მალაშას ტაძარი ან ციხე-კოშკი ამშვენებდა. ხალხი არ იყო დამორბეული გონებისა და განათლების ცენტრს და კულტურაც უფრო ფართო, უფრო ხალხობისური იყო. ამიტომ არის, რომ დღეს ასე ძნელია ჩვენი მოთავსება ერთხელ და სამუდამოდ ჩამოყალიბებულ კალაპოტში.

რუსობისთვის უცნობია ჩვენი მძაფრი სუბიექტივიზმი. ისტორიკოსები ამბობენ, რომ ძველი სლავიანები თავებს სჭირდნენ თავიანთი გამარჯვებულ სარდლებს: ვერ ურიგდებოდნენ ინდივიდუალობას, რომელიც საშუალო ზომის სცილებლობა. ეს მიწრაფება ერთხანებისა და ერთფეროვნებისადმი შემდეგშიც შერჩათ რუსებს. ივანე მრისხანემ ძირიანად მოსრნა საბრალო ნოვგოროდი, რომელსაც ის ერთადერთი დანაშაული მიუძღოდა, რომ მოსკოვს არა ჰგავდა. ბიუროკრატიული წესწყობილება, წაწოვადობის მილიტარიზაცია, გამარჯვებელი პოლიტიკა გარეგნულად გამოსახატულა ამ უნივერსალურ, გამათანასურებელ მისწრაფებისა.

ვერსოდეს ვერ შევედგებით ამ თავისებურ ევალტარისმსა და ცენტრალიზმს. ვერც ჩვენი მეზობლები შეურიგდებიან ჩვენს სუბიექტივიზმს. ამიტომ სულიერად ყოველთვის უცხო დავარჩებით ერთმეორისათვის. ეს ჩვენი ბედი თუ უბედობაა. ჩვენი წინარები იმაში ხედავდნენ ნუგუშს, რომ ჩვენც მართლმადიდებლები ვართ მათხავით. მაგრამ რაღაც განსხვავდება თვით ჩვენი შემეცნება საერწმუნოებისა ჩვენთვის უმოკრესი მნიშვნელობა ყოველთვის პირად განცდას ჰქონდა, იმათთვის — ზოგად დოგმებს. ჩვენში არასოდეს ყოფილა მწვალებლობა ან რასკოლი: არასოდეს გვიბრძოლია იმისთვის, თუ როგორ უნდა დაიწეროს იესოს სახელი, რამდენი თითით უნდა გამოვიხატოთ პირველი ან ეკლესიას ვარს როგორ უნდა შემოვუაროთ. იმათი არასოდეს ყოფილა სინდისის თავისუფლება: არასოდეს შეირგებიათ იმ აზრს, რომ სარწმუნოება პირად აღმადგინაში მდგომარეობს და არა ხაველიხიო ცერემონიალში. ჩვენ გვყავდა გიორგი და ექვთიმე მთაწმინდელნი, ეფრემ მცირე და ანტონ ჭყონდიდელი, იმათ ჰყავდათ პატრიარქი ნიკონი.

ცნობილია, რომ იოანე მთაწმინდელი იბერიის ნახევარკუნძულზე გაემგზავრა, ეგონა, რომ იქ ქართველების მონათესავე ხალხი ცხოვრობდა. ახლა კარგად ვიცით, რომ ჩვენი საეკლესიო მოღვაწე ცდებოდა და ესპანელებს ჩვენთან არაფერი აქვთ საერთო: მაგრამ ახლა ისიც ვიცით, რომ ნათესავენი სრულიად არა გვავსდნენ დღემდის შურგზე. ამიტომ, ახლა კიდევ უფრო განმარტობული ვართ, ვიდრე საშუალო საუკუნეებში ვუყავით, მაშინ ილუზიები მაინც გვქონდა.

თბილისი, 1915 წელი.



1.8 ოქტომბერი

საკონსულაციო განხილვა რესპუბლიკებში — საბჭოთა კავშირის დეცენტრალიზაციისთან დაკავშირებით, ამ საკითხს განიხილავს აშშ ადმინისტრაცია.

პრეზიდენტისთვის ახალი უფლებების მიწვევა და საბჭოთა ეკონომიკაზე გადახვევა „ბერკეტროიკა“ აღარ არის, კვეყანაში იწყება ახალი რამ. „ნიუ იორკ ტაიმზის“ მიხედვით, გორბაჩოვის ეპოქა დასასრულს უახლოვდება.

სპარსეთის ყურეში შექმნილი ვითარება შეიძლება გადაიქცეს მსოფლიო ომად. ვიდრე, ხადამ მუსეინი არ მიხვდება, რომ იგი მსოფლიოს წინააღმდეგ არის და მსოფლიო მის წინააღმდეგაა, ძნელია, დაიწყოს მოლაპარაკება, ვიცილიზებული სამყარო აღაშფოთა ერასის ბარბაროსულმა თავდასხმამ კუვეიტზე. ათასობით ერაყელი დახვრიტეს პოლიტიკური და რელიგიური საფუძველზე. თავის კვეყანაში მუსეინმა გამოიყენა შხამიანი გაშიქვრების წინააღმდეგ. აშშ პრეზიდენტი გამოთქვა ამს რწმენას, რომ კონფრონტაცია მშვიდობიანი გზით გადაიჭრება. მუსეინი უნდა მიხვდეს, რომ აღარ დიან კუვეიტში დარჩენა. ყველა მშვიდობიან მოლაპარაკებას აქვს თავისი უარყოფითი მხარეები, მაგრამ, ომს მაინც სჯობია.

ორშაბათს, კიევისა და უკრაინის სხვა ქალაქებში მოხდა დიდი გაფიცვები. კიევში გაფიცვა ოქტომბრის მოედანზე დაიწყო, მონაწილეობდა 30 000-ზე მეტი უკრაინელი, შემდეგ პარლამენტისკენ დაიძრა ხალხი დღეში: „თავისუფლება უკრაინას“. აქ ახსოვთ, ლენინის სიტყვები: უკრაინის დაკარგვას, თავის დაკარგვა გვირჩევნიაო. მილიციამ უწინაესი საბჭოს შენაშაში პეტციის გადასაცემად გაატარა დელიგაცია. ძირითადი მოთხოვნები: დაიხსროს ჩერნობილის ატომური სადგური; დაჩქარდეს ეკონომიკური რეფორმები; ვისაც უკრაინაში სურს ცხოვრება — კეთილი ინებოს და ვახდეს უკრაინელი. დაიწყო სასწავლო წელი — ბავშვებს ვერ გაუგიათ, რატომ აიღეს ლენინის ძეგლები, ჩამოხსნეს ილიჩის პორტრეტები, და ეკითხებოდნენ მასწავლებლებს. ზოგა მასწავლებელი მოუწოდებს, (ოდეგელი მასწავლებლების წერილიდან), გაკვეთილი დაიწყონ ამ სიტყვებით: ხელით შორს ლენინისაგან!

ამერიკელი კორესპონდენტი დ.ლოდარი თავის წიგნში — „გორბაჩოვი — ერთიანი კრემლი“, ამბობს: სიტყვით იგი ხალხის კეთილდღეობაზე ლაპარაკობს, სიტყვების მიღმა კი მხოლოდ ძალაუფლებას ხედავს.

დღემდე ისე ვიცოდით, რომ კაპიტალიზმის კვეყნებში ადგილი ჰქონდა ლაპარაკს, თქვენ იმ ალბანელებმა, რომლებმაც დატოვეს სამშობლო. სოციალისტური ალბანეთის ცხოვრებაში პირველად

# „თავისუფლებების“ კონკრეტული „ამერიკის სმის“ რადიოგადაცემებიდან

მოხდა, რომ მთავრობამ ნება დართო თავის ხალხს, დაეტოვებინა კვეყანა. ალბანეთში შეუძლებელია კემარისტების გაგება, იგი ყველაზე დახურული კვეყანაა და ეს ხდება — ევროპაში.

ერთი საუკუნის დასასრული მეორისას ჰგავს. იმპერიების მსხვერვა თუ სექსუალური ეპიდემიები და ა. შ. ელენ შოლოტერი 2500 გვერდიან საინტერესო წიგნში (თავისი ხასიათით იგი უფრო ესხვა, ვიდრე მეცნიერული ნაშრომი). „სექსუალური ანარქია“, ამბობს, რომ შიდასი ამ ეპოქის დაავადებაა, და ეს მხოლოდ მამაკაცსა და ქალს კი არა, თვით ერთხვსაც კი ეხებაო.

ვან გოგის სურათებში კარბობს ყვითელი ფერი, ვან გოგმა თავი მოიკლა 37 წლის ასაკში. ჰქონდა ეპილეფსია, მაგნიტის ნაკლებობა, კატარაქტა... ელ გრეკოს ნახატებში წარმოდგენილი ფიგურები; კამილ კოროს ერთ სურათში ქალიშვილის დაკრუნხული ხელია გამოსახული, ისეთი, როგორც თვით მხატვარს ჰქონდა, მაგრამ: არც მაგნიტის ნაკლებობის გამოა ვან გოგის სურათებში კარბი ყვითელი ფერი, არც ანტიგმატის გამოა ელ გრეკოსთან წარმოდგენილი ფიგურები და არც კოროს ავადმყოფობაა მიზეზი — როგორც ამას ბევრი მედიკოსი შენიშნავდა, — არამედ, მხატვრის ნიჭის თავისებურების გამოა ასე.

ბერლინის კედლის აღების შემდეგ, 3 ოქტომბერი კიდევ უფრო ამაღლებული დღე იყო გერმანელებსთვის. 0 საათსა და 00 წუთზე დაიწყო წიგნი — დამთავრდა 45-წლიანი კონფრონტაცია, გერმანია გაერთიანდა. ეს დღე, ამავ დროს, იყო აღმოსავლეთ გერმანიის — როგორც დამოუკიდებელი სახელმწიფოს — უკანასკნელი დღეც. შუალედს დაიწყო წარების რეკვი; ბერლინში თავი მოიყარა 3 000-ზე მეტმა უცხოელმა უკრაინელიც. ფლავტოკე აღმართული ევროპის დროსა სიმბოლოა — გერმანიის გაერთიანება ევროპის გაერთიანებასაც მოახწავებს. ბევრი გერმანელი ტიროდა სინარულით.

პაპი იოანე პავლე II მიხსალმა გერმანელ ხალხს: ტკივილით ხავსე წლების მერე, მადლობა დმერთს, შეხაძლებელი ვახდა გაერთიანება.

„ფაინფულ ტაიმი“: „გერმანიის პრეზიდენტმა აღნიშნა, რომ არავითარი საფუძველი არ არსებობს: შიშისა ერთიანი გერმანიის მხრივ. გერმანიის მიერ ატომურ და ქიმიურ იარაღზე უარის თქმა, ევროპაში წესრიგის დამყარების საფუძველს ქმნის. რაც მთავარია, ეს გაერთიანება არავისთვის მოუხვევიათ თავს, იგი შეთანხმებით და მშვიდობით მოხდა.

გაფიქვს ცოტა ხანი და ბერლინი — თავისი ტრადიციებით, ახალი არქიტექტურით, ძლიერ-

ბითა და სილამაზით უმშვენიერესი ქალაქი იქნება მსოფლიოში და შეხაძლოა — აღმოსავლეთ და დასავლეთ ევროპის დედაქალაქიც.

რაკი ევროპამ სახე იცვალა, ამ კონტინენტის სამხედრო სახეც უნდა შეიცვალოს. საქმე ეხება იარაღის განადგურებას. როგორც ნატოს გენერალურმა მდივანმა მანფრედ ლერნერმა განაცხადა, გერმანიის გაერთიანებით ახალი ერა დაიწყო მთელი კონტინენტი-სთვის.

საბჭოთა ლიდერი უბრალოდ — მანევრირებს. იგი მხოლოდ სიტყვით სცემს პატივს მოკავშირე რესპუბლიკების სუვერენიტეტს. პრეზიდენტმა გამოცხადა ახალი კანონი — მომდევნო 15 თვის მანძილზე წარმოება-დაწებებულბათა გეგმების შესახებ. კვლავ მოითხოვდა რიგგარეშის გადაყენებას. ელენმა ბრძოლის ამ ეტაპზე გაჩუმება არჩია, ან იქნებ 15 ოქტომბერს ელოდება — თუმცა, შეიძლება ეს მისი ავადმყოფობის ბრალიც იყოს — ავტოკატასტროფის შემდგომ პრილომა გაცილებით სერიოზული აღმოჩნდა, ვიდრე ეგონათ.

18 ოქტომბერს სრულდება ისრაელის ქართული ურჩანლის — „დროშის“ 10 წლისთავი. „თავისუფლების“ კორესპონდენტი ი. გავაშელი ესაუბრება ურჩანლის მთავარ რედაქტორს ხაიმ სუბელაშვილს. იგი აღნიშნავს, რომ ურჩანლის გამოცემის ათი წლის შემდეგ (იპერის თეატრში) მოწვეულ სტუმრებთან ერთად, იქნება დელიგაცია საქართველოდან. მათ შორის: მწერალთა კავშირის თავმჯდომარე მუსხანა მაქავარიანი, მწერალთა კავშირის მდივანი აურამ ფანჯიქიძე, „ლიტერატურული საქართველოს“ მთავარი რედაქტორი ელიზბარ ჭავჭავაძე, თეატრალური მოღვაწეთა კავშირის თავმჯდომარე გიგა ლორთქიფანიძე, „სამშობლოს“ მთავარი რედაქტორი პაატა ნაცვლიშვილი, „დროშის“ მთავარი რედაქტორი ითარ ქინქლაძე... სულ 24 კაცი, ცნობილი მწერლები და საზოგადოლო მოღვაწეები; ურჩანლის 10 წლისთავთან დაკავშირებით გამოცემილია „მერანისა“ და დავით აღმაშენებლის საზოგადოების თაოსნობით გამოიცემა აღმანახი. თელ-ავივიში გამართული ფოტოგამოფენის შესახებ — „საქართველო არც ისე შორსაა“, ადრევე ელაპარაკეთ საქართველოში ჩემი ვიზიტის დროს. მადლობა მინდა ვუთხრა საქართველოს ტელევიზიის დროული ორგანიზაციისთვის. რედაქციას კავშირი აქვს საფრანგეთში — გ. წერეთლის ურჩანლთან „გუშუაგა“ და ი. ჭავჭავაძის სახელობის ქართულ-ევროპულ ინსტიტუტთან, რომელსაც ქ. კაშია უდგას სათავეში;

და ცხადია, კავშირი გვაქვს საქართველოსთან.

ისრაელში დაიწვეს აირწინაღების დარეგება ხალხისთვის, მაგრამ, როგორც ოფიციალურმა პირებმა განაცხადეს, ეს არ ნიშნავს, რომ შეიქმნა საგანგაშო ვითარება.

შიდსის საწინააღმდეგო ახალი ვაქცინა, რომელიც ამერიკელმა ვიტენც ოლოვეცმა გამოიგონა, ამჟამად კლინიკური გამოცდის ბოლო სტადიაზეა (ადრე ვაქცინილი ვაქცინა არ იყო ძალიან ეფექტური). ამ ათწლეულის ბოლოს იგი უკვე გამოვა ბაზარზე, მაგრამ, შეხაძლოა ორი წლის მერეც დაიწყოს მისი ხმარება — გაუკეთდეს როგორც ინფიცირებულებს, ისე ჭანჩრთელ ადამიანებს.

ლიტვის პრეზიდენტმა აღნიშნა, რომ ლატვია პატარა კვეყანაა, მაგრამ არც ისე სუსტი; საბჭოთა კავშირი დიდია, მაგრამ შიშის ხიდელი მის სიძლიერეს არ შეესაბამება. მოლაპარაკება ლიტვასა და კრემლს შორის ფაქტობრივად დასაწყისია იმისა, თუ როგორ წარინათება ურთიერთობა სხვა რესპუბლიკებთან.

ვინ დალუბა საბჭოთა იმპერია? ამ კითხვას დედოსტატი გ. კასპაროვი კითხვითვე უპასუხებს: გორბაჩოვმა? და იქვე პასუხობს: მას ეს აზრადაც არ ჰქონია. უბრალოდ, მან ვერ შეაფასა ეროვნული მორალისებები. მას სურდა, მომავლადი კომუნისტური რეჟიმის გადაყენება მშართველობის ახალ ფორმებში. დასავლეთში ძალიან სჭირდალათ მისი და არავის სურდა ჩვენი მოსმენა. მე მომიხსინეს, ალბათ იმიტომ, რომ ჩემსათვის ვარ.

კორესპონდენტი: — მაგრამ გორბაჩოვმა უველაფერი გააკეთა სსრკ-ს დასანგრევად.

— პირიქით, ყველაფერი გააკეთა მისი განმტკიცებისთვის...

სადამ მუსეინის მოწოდება — მთელი მსოფლიოს მაშადაიანებმა ბრძოლაში მხარი დაუჭირონ მას — ნოყიერ ნიადაგზე ეცემა. მაშადაიანური სამყარო ურწმუნო ვგაროსნებთან მეტროლოდ მიიჩნევს მუსეინს...

ომის დროსაც ხომ სტალინმა ბოლშევიკურ ათეიზმს შურგი აქცია და ლმერთს შეევედრა — გაემარჯვა საბჭოთა არმიას. მთელ კვეყანაში გაისმა მათი წირვალოცვა ეკლესიებში.

## ქვირფასო გკითხველო!

მთარგმნელობითი ლიტერატურის ურჩანლი „საუნჯე“ არამარტო, ქართული მწერლობის, არამედ მთელი ქართული კულტურის დიდი მონაპოვარია.

1991 წლიდან თითოეული მინი ნომრის ფასი ორი მანეთი იქნება. სამაგიეროდ, გენიალურ ავტორთა შედეგები, რომლებიც ურჩანლში იბეჭდება, უახლეს დროში რეკონიტიროვანი კლასიკური, ისე თანამედროვე მსოფლიო ლიტერატურის მხატვრულ ენებისტური აზროვნების ნიმუშებს.

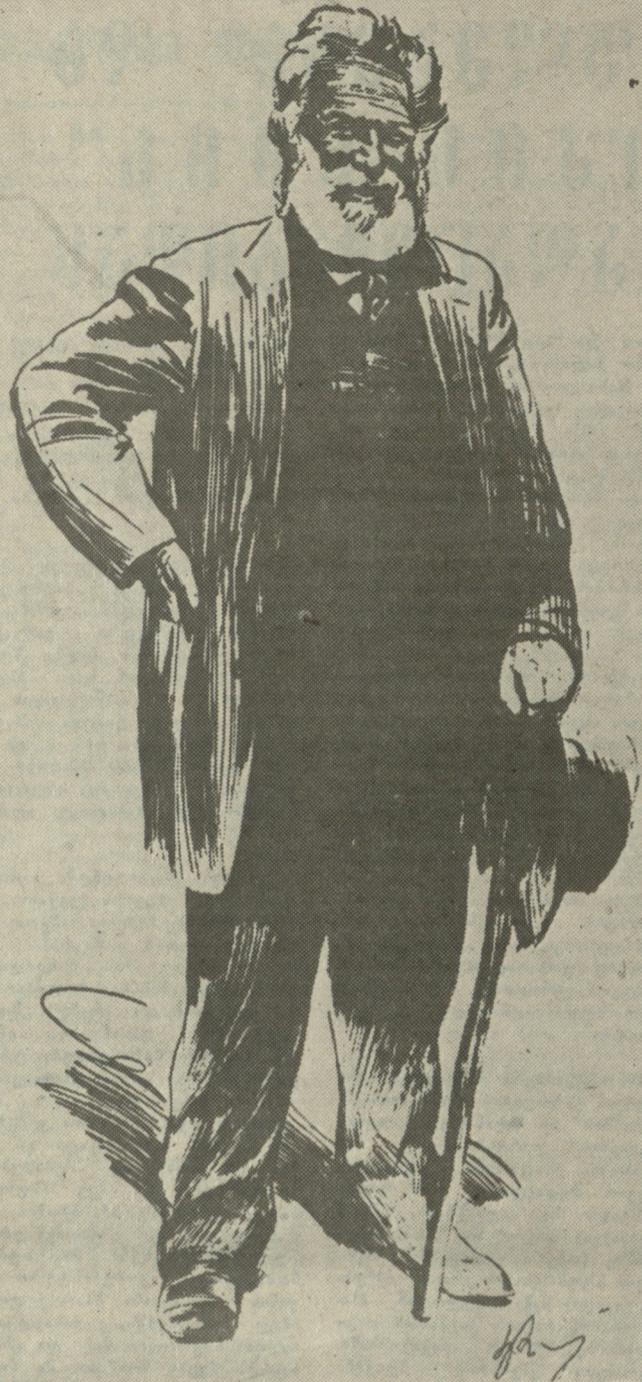
უტრნალი წიელიწაღში გამოდის ექვსჯერ.



მისი წლიური ფასია 12 მანეთი. გთხოვთ, არ დაავიანოთ „საუნჯის“ გამოწერა.

მარნაღ „საუნჯის“ რედაქციის.

# სიტყვა — სული გასუნარს



აკაკი მხატვარი კოკი მხატვარი

გერმანელი მწერალი, პუბლიცისტი და მთარგმნელი არტურ ლაისტი დაიბადა 1852 წ. ქ. ბრესლაუში. საქართველოში დაინტერესებულმა შეისწავლა ქართული ენა. დიდი მეგობრობა აკავშირებდა ნ. ნიკოლაძესთან, დ. ერისთავთან, ი. ჯავახიშვილს და სხვა ქართველ მოღვაწეებთან. 1884 წ. ა. ლაისტი პირველად ეწვია საქართველოს. ერთი წლის შემდეგ კვლავ დაბრუნდა და შეუდგა „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმანს გერმანულ ენაზე. 1892 წლიდან იგი საქართველოში მკვიდრდება და აქტიურ მონაწილეობას ღებულობს ქვეყნის საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. თბილისში აარსებს გერმანულ გაზეთს, აქვეყნებს ნაშრომს „ქართველი ხალხი“ და თხზულებათა კრებულს „საქართველოს გული“. არტურ ლაისტი გარდაიცვალა თბილისში, 1927 წ.

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ხელნაწერთა ინსტიტუტის აკაკი წერეთლის ფონდში დაცულია არტურ ლაისტის ორი ფრანგულენოვანი წერილი აკაკისადმი. ვფიქრობთ, მკითხველისთვის ინტერესმოკლებული არ იქნება მათი გაცნობა.

### მოსკოვი, 5 თებერვალი, 1888 ჩემო თავადო,

გუშინ გამოვიგზავნე Magazine für die Literatur-ის ნომერი, ალბათ უკვე მიიღებდით. ეს გახლავთ ჩემი პირველი ნაბიჯი ქართული ლიტერატურის პრობლემების საქმეში. თუ სტატია მოკლე და არაზუსტია, ეს იმიტომ, რომ თქვენთან თანამშრომლობის გარეშე ზოგი დეტალი ვერ მოვიპოვე. მერიტად კიდევ ერთხელ გთხოვთ თქვენი რამდენიმე ლექსის გამოგზავნა, მაგრამ ვიმედოვნებ, თქვენი სიკეთის წყალობით ერთ მშვენიერ დღეს ოცნება ამხდება. თუ შეიძლება გავთქვამ „Ильона“-ს რამდენიმე ნომერიც გამოვიგზავნეთ. ამ სიტყვას რუსულად ვწერ, რადგან ქართულად წერა არ ვიცი, მაგრამ, ნუ ფიქრობთ, ღრმად პატივცემული თავადო, რომ ქართული ენა უცნაო ჩემთვის. არა, ყოველ საღამოს თითო საათს ვეცადინებო. რადგან ენებს ადვილად ვითვისებ და ექვს ევროპულ ენაზე ვლაპარაკობ, ქართულშიც წარმატებას ვივადწევ.

ეს სტატია მივუძღვენი ქართული ხულის ყვავილებს. თუ შეიძლება, მომანიჭეთ სიამოვნება, ვიგრძნო ქართული ბუნების სურნელი და

თქვენს ბართთან ერთად გამოვიგზავნეთ რამდენიმე ია თქვენი მშვენიერი ხალიდან. გული ხავსე მავსე თქვენი ქვეყნის მიმართ გრძობებით. გაუგონარ ნიაშოვნებას მგვრის ყოველივე, რაც თქვენთან ხდება. ჩემო თავადო, მიგულეთ თქვენს ერთგულად.

არტურ ლაისტი. ჩემი ახალი მისამართი: ვოლინის გუბერნია — ზოლოტუნოვო-მილანი. არტურ ადოლფის ძე ლაისტი.

კამენა, 1882 წლის 24 იანვარი, ვოლინის გუბერნია, კოროცი.

### ჩემო თავადო.

ბატონმა თავადმა დავით ერისთავმა ინება თქვენი მისამართი ეცნობინა ჩემთვის. სიამოვნებით ვხარებლობ ამით, რათა დახმარება გთხოვთ თქვენს მშვენიერ სამშობლოსთან დაკავშირებულ ზოგი ლიტერატურულ საკითხში. უპირველეს ყოვლისა, გთხოვთ მომიტევათ ჩემი სითამამე და მოტყუების იმედით ზოგადად გაგაცნობთ ჩემს საქმიანობას.

ერთი ხანია დიდის ინტერესითა და სიამოვნებით ვადევნებ თვალს თქვენს თანამემამულეთა განმანათლებლურ მოძრაობას, ნაწილობრივ გავცანი თქვენს ისტორიასა და დღევანდელ შეცადინებას, ღირსეული ადგილი მოუძებნით თქვენს რაინდულ ერს დასავლეთის ერებს შორის. დარწმუნებული ვარ, რომ საქართველოს, ანუ გრუზიას, გააჩნია ბევრი რამ, რითაც შეუძლია დაინტერესოს ჩვენი საზოგადოება და გააცნოს მან საკუთარი თავი. მე მწერალი ვხლავარ, ვწერ გერმანულსა და პოლონურ ენებზე, მსურს ინტელექტუალური კავშირები დავამყარო თქვენს თანამემამულეებსა და ამ ორ ერს შორის. ამისათვის მინდა ჩვენს საზოგადოებას გავაცნო თქვენი შინაური ცხოვრების ამსახველი, ეროვნული და ისტორიული ხასიათის სურათები, ვთარგმნო ის ქართული ლექსები და თხზულებები, რომლებიც ქვეშაობილად აირეგლავენ ქართულ ხულს, მის დამახასიათებელ თვისებებს და საერთოდ, თქვენი ერის ცივილიზაციის შესახებ. ამისათვის მაკლია განსაღები — ქართული ენის ცოდნა. თუმცა, უკვე დავიწყე მისი შესწავლა, ვფიქრობ, იმის ღონისძიება, რომ კარგად დავუფიქრო და ორიგინალში წავიკითხო ქართული თხზულებები, დაგვიანებს ჩემს საქმეს. ამიტომაც, გავხედვ

შეგეკობლო არცებოხს თუ არა იმ ქართული თხზულებების რუსული თარგმანები, რომლებიც ჩვენს საზოგადოებაში გავრცელებას იმსახურებენ. ჩემო თავადო, ბევრი ხოტბა წამიკითხავთ თქვენი კომედების შესახებ. იქნებ რომელიმე მათგანი ერთ-ერთ ზემოხსენებულ ენას მიესადაგოს. გთხოვთ მომანიჭოთ სიამოვნება და გამოვიგზავნოთ თქვენი რომელიმე თხზულების ან ლექსის პროზაული თარგმანი რუსულ ენაზე, მე სიამოვნებით გავლექსავ მათ. თუ შესაფერი არ გამოვა, პროზაულად გამოვკვეყნებ გერმანულ ან პოლონურ ენაზე. გთხოვთ თქვენს თანამემამულეთა დამახასიათებელი თვისებების ამსახველი თხზულება შეარჩიოთ. ბევრი რამ მსმენია თავად ორბელიანის ლექსებზე, მათი ქართული ორიგინალიც გამაჩნია, მაგრამ რადგან ქართული არ ვიცი, იძულებული ვარ გთხოვოთ ჩემი მათგანის რუსული პროზაული თარგმანი გამოვიგზავნოთ, ეს საქმეს გაშიადვილებს.

ჩემო თავადო, კიდევ ერთხელ გთხოვთ მომიტევათ ეს სითამამე. ვფიქრობ, ჩემი საქმე ისეთ დიდებულ და ამალღებულ სფეროს ეხება, რომ დიდხლოვნად მომიტევათ კადნიერებას.

ამჟამად ვმუშაობ ტრაგედიაზე, რომლის თემაც თქვენი ისტორიდან ავიღე. რუსთაველი სიყვარულს უშხედს თამარ მეფეს. დედოფალი იძულებულია თავისი წარმომავლობის ბედისწერას დაემორჩილოს და ვიორგისთან იქორწინოს. რუსთაველი ებრძვის უიღბლო გრძობას. შავთელი და რამდენიმე დიდებული კაცობრობის ქვეშაობი უფლებებისათვის მებრძოლ პროგრესულ პიროვნებებს წარმოადგენენ. ამ საქმეში იხიონ რამდენიმე ერისთავისა და მათ თანამებრძოლთა წინააღმდეგობას ეტახებიან. მათ პირადი ინტერესი და გამორჩენა უფრო ძვირად უღირთ, ვიდრე ქვეშაობი პროგრესისთვის ბრძოლა. ვიორგისა და დავით სოსლანს შორის ომის დროს რუსთაველს მისი მტრები აპატივებენ და სხვა ქალაქში გადაამალავენ. რუსთაველის გაქრობა ძალზედ აწუხებს თამარს, რომელსაც ფართულად უყვარს პოეტო. დედოფალი ვერ იგებს მის იძულებით ადგილსამყოფელს. რუსთაველს კარგად ესმის, რომ მისი მტრების სიძულვილის მიზეზი დედოფლის მისდამი განწყობაა. გათავისუფლებული შემდეგ საშობლოდან მიემგზავრება, რათა ქვეყანას აარიდოს მისი მიზეზით გამოწვეული შეხამლო ომები. როცა თამარი ამ გადაწყვეტილებას შეიტყობს, თავს იკლავს. რუსთაველი გზავს იგებს ამას, ნაწილს განსწორებას და თავს იკლავს იქ, სადაც მშვენიერი დედოფალი სიცოცხლის გამოცდილმა. როგორც ხედავთ, თავადო, ჩემი მომავალი ტრაგედიის შინაარსი დალატობს ისტორიულ სინამდვილეს. დეტალები იმისათვის შევცვალე, რომ ამბავი დრამატულ ბუნებას მივუხადებო და თანამედროვე ფილოსოფიური პრინციპების შესახებ მისი ეთიკური ელემენტები შევიტარო მისში.

ამ მოკლე ცნობით ვასრულებ ჩემს დღევანდელ ბარათს და ვიმედოვნებ, რომ კვლავაც ხშირად მომიტევათ შემთხვევა გესაუბროთ ისეთ სასიამოვნო და ამალღებულ საკითხზე, როგორცია ლიტერატურა და თქვენი სახელოვანი, რაინდული ერის წარსული.

თუ ხელს არაფერი შემიშლის, აგვისტოში კავკასიაში ჩამოვალ, რათა ახლოს გავიცნო თქვენი ლამაზი საშობლო და შევგაროვო მასალა, რომლებიც შეიძლება ჩემი სამუშაოსთვის დამჭირდეს.

გთხოვთ, მომიტევათ, თავადო და მიიღოთ ჩემი უარსებობის პატივისცემა.

არტურ ლაისტი ჩემი მისამართი: არტურ ადოლფის ძე ლაისტი, ვოლინის, გუბერნია, კოროცი, კამენა.

P.S. რადგან ჩვენს ფოსტებში წერილები ხშირად იკარგება, ეგებ ჩემსავით დასდევული წერილი გამოვიგზავნოთ.

ფრანგულიდან თარგმანა G. ბიგილივილიძე

ლიც მის ჩაუდენია სიტყვით თუ საქმით, ნებით თუ უნებურად, ცოდნით თუ უცოდინარობით და არ მოაკლეს ჩვენს ედემის მსგავს სამშობლოს აკაცისთანა მასწავლებლები ამინ.

### სიტყვა აკაკის ბარდაცვალების ბაშო

დელის სალმობას ნუ დაივიწყებ (ი. ზირაქი 7,29)

შპრძანებს უფალი და ეს სიტყვა დიდებულ მამულიშვილს აკაკის გულის ფიცარზედ ჰქონდა აღბეჭდილი...

თითქმის სამოცი წლის განმავლობაში იგი „მალაშოს“ ხდებდა დედის ხალმობას და აღვიძებდა „ძველ ტურფას“ „ხალათის ძილისაგან“...

მართალია, ზოგნი ჰნატობდნენ „მკვდარივით მძინარის“ სიკვდილს, მაგრამ დედის „თავსმდგომმა“ „ქირისუფალმა“ საქვეყნოდ გამოაცხადა: „არ მომკვდარა, მხოლოდ ხიანავს და ისევე გაიღვიძებს... ბევრის ბრძოლით დაადლულსა ევირევა მოხვეწება“...

მაშ, დასცხრით, ორგულნო, და იშვებდით, მოყვანო: „გულსა ხწავს და კეკუსს სჯერა, რომ ჭერ კიდევ არ გამქარალა მომავლის ბედისწერა“...

ამ მომავლის ბედისწერის მოლოდინში დაუტყობილმა მუშაკმა „ცხოვრების გზა გალია“ და „სი-

ტბოლედა მწარე მეტი დალია“. თანამგზავრ შეკვდა „მწუხარება და კიბი“, მაგრამ, იტყვის, „სულ ვიცი, არ ვხტარა“...

იციონდა, იშვებდა, განიხარებდა მისთვის, რომ „იხილა უცხო სიზმარი“, „ნახა, რომ ქვეყნად ჩამოსულიყო ნინო, ქეთევან და თვით თამარი“, „შეცადა აღეპურათ ხამთავეს ხელი“ და „ავდერებდნენ“ „დედასა ღვთისას“ ჩვენს საქართველოს „დიდებინახულსა“...

საოცარი ხანაბობით ნუგეშინისცემულს ერის მესხადულმულს დარდ დაუქარწყლდა, „გულს იმედ და დეხასა“ და აღარ „ტიროდა“... არც ჩვენ შეგვეგრის, საყვარელნო, ტირილი ფახდაუღებლის ცხედრის, წინაშე: თუმც თვით გეოხანი ვერ მოეხწრო, მართალი სვიმონივით, მაცხოვარების ხილვას, მაგრამ დედის ხალმობათა არ დავიწყება მან გულს ჩაუნერგა მთელს ქართველობას და შემოიკრიბა იგი გარემოსთვის, ვითარცა ახალწერიანი ზეთისხილისანი (ფსალმ. 127,4)...

ეს კი „წინამორბედის“ „ანგელოზო გულნის საგალოლის“ აღსრულებიანა:

„მოიც კურთხევა ზეცით მალალო, და გარდმოსახე ძლიერად, ჭვარი, რომ აღადგინო ქართველთა ერი, დღეს დაცემული და ცოცხალ-მკვდარი“... იყავნი იყავნი 1915.11.1

წინამდებარე სიტყვების ავტორია — სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი კალისტრატე ცინცაძე (1866-1952) — ეროვნული კულტურისა და განათლების ღვაწლმოსილი მსახური იყო. ფართო საზოგადოებისათვის დღემდე არ არის ცნობილი მისი ლიტერატურული მემკვიდრეობის დიდი ნაწილი — მდიდარი და მრავალფეროვანი. კათალიკოს-პატრიარქი კალისტრატე ძირფესვიანად იცნობდა საკუთარ სამწყსოს — მის წარსულსა თუ აწმყოს და, ფუნდამენტური განათლების წყალობით, შექმნიდა წვლილი ხალხის სულიერი, გონებრივი და ესთეტიკური წარმატების საქმეში. მას პირადი ნაცნობობა ჰქონდა მეცნიერების თუ ხელოვნების იმდროინდელ წარმომადგენლებთან და ყურადღების მიღმა არ ტოვებდა მათი მოღვაწეობის გზაზე არცერთ თვალსაჩინო ნაბიჯს. ამას, მრავალ სხვა დოკუმენტთან ერთად, ცხადყოფს ეპიტაფიები, — დეკანოზობის დროს ქაშვეთის ეკლესიაში ამა თუ იმ გამოჩენილი პირის დაკრძალვაზე წარმოთქმული სიტყვები. მათში მოკლედ და ამომწურავადაა წარმოჩენილი მიცვალებულის დამახასიათებელი ოცნებები და სულიერება. მათი დედები დატულია ქ. კამენა-ლოის სახ. ზელნაწერათა ინსტიტუტში (კ-პ კალისტრატე ცინცაძის პირად საარქივო ფონდში).

წიგნარ კაკაუხვილიძე.



1701 წლის შუა ზაფხული იდგა. სიციხისაგან მოთენილი ქარავანი მღორედ მოიწვალა წინააღმდეგობის ხაზზე კარგად აღმოსავლურ, ჰრელი ტანსაცმლით შემოსილ მუქარაგნეთა შორის აშკარად გამოიჩინა კამოვლებში გამოწყობილი რამდენიმე უცხოელი, რომელთაც ერთობ უცნაური ტვირთი — ბალახით გამოტენილი უფთები მოჰქონდათ. ყველა ნიშნით ესენი „ფრანკები“ იყვნენ, რომელთაც ხალხი ჩვეულებრივ გულდასმევდა. ამ ტვირთის გამო ყარსში უსიამოვნებაც კი შეგვდათ. აღვლილბრძოლა მსხლო ხელი-სუფლებმა მათ განუცხადეს: „დაუჭერებელია ასეთი შორი მანძილიდან ბალახების შესაგროვებლად ჩამოსვლა, რა ვიცით, მცენარეების ძიება იქნება საბაბია და სინამდვილეში კი მოსკოვის ჯაშუშები ხართ“-ო, ვინ, ვინ და ფრანგები იმ დროს რუსთა ჯაშუშები ვერ იქნებოდნენ. მათი ინტერესები აქ, აღმოსავლეთში ერთმანეთს მკვეთრად უპირისპირდებოდა. ეს თურქებმაც კარგად იცოდნენ და ამიტომ კონფლიქტი საბოლოოდ მკვეთრ ქრთამის გაღების მოგვარდა, თუმცა მცენარეების შეგროვების აზრი იმპერიის მოხელეებისათვის მაინც გაუგებარი დარჩა. მოგვიანებით ეს „ფრანკი“ — უოზეფ პიტონ დე ტურნეფორი, ცნობილი ფრანგი მოგზაური და ბუნებისმეტყველი წერდა, რომ მისი და თანმხლები პირების ერთადერთ საზრუნავს მხოლოდ მცენარეები წარმოადგენდა. მეცნიერ-ბოტანიკოსის ეს განცხადება, რომელმაც ევროპაში ჩაიტანა 1856 მცენარის ახალი ჯიშის ნიმუში და საფრანგეთში დაამკვიდრა უამრავი ახალი მცენარე, რა თქმა უნდა, გულწრფელი იყო, მაგრამ არა მთლიანად მოგზაურის ჩანაწერებში მრავლად გვხვდებით მის მიერ მოვლილი ჰეცენების შესახებ ეკონომიკური, პოლიტიკური, კულტურული თუ იდეოლოგიური ხასიათის უაღრესად მნიშვნელოვანი ინფორმაციას, რაც აშკარად სცილდებოდა მარტოოდენ მეცნიერული ინტერესების სფეროს. ახლა თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ ტურნეფორის მოგზაურობის პერიოდული ანგარიშები იწერებოდა საფრანგეთის სახელმწიფო მდივნისა და მინისტრის გრავე დე პონშარტრენის სახელზე, ცხადი შეიქნება ფრანგული ექსპედიციის არა მარტო კერძო მეცნიერული, არამედ სახელმწიფო-ეკონომიკური მიზანდასახულობაც. ასე რომ, ტურნეფორის მისი იხეთივი იყო, როგორც მისი წინამორბედი ფრანგი მოგზაურების — შარდენის, ტავერნიეს, თუ სავროდის, სხვა ევროპელი კათოლიკე მისიონერებისა, რომლებიც ევროპის ჰეცენების საჯარო-პოლიტიკური ინტერესების შესახებ ადგილზე სწავლობდნენ ახლო აღმოსავლეთსა და, მათ შორის, საქართველოში შექმნილ კონკრეტულ ვითარებას. გასაგებია, რომ ასეთ საქმეში მეცნიერ-მკვლევართა მიერ მიწოდებული ინფორმაციის დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა.

ევროპულ მოგზაურთა და კათოლიკე მისიონერთა საქმიანობის ეს მიზანმიმართულება ქართველი ხელისუფლებისათვის კარგად იყო ცნობილი და ამიტომ მრავალჯერ დახვედრის პოლიტიკურ კავშირს მოწყურებულნი ყოველი დროით ცდილობდნენ მათს უფრო მეტად დაინტერესებას. ქართლის მეფეები მთელი XVII საუკუნის მეორე ნახევრის მანძილზე ფრანგ ნეოციანტებს, დიპლომატებსა და მოგზაურებს გულდაჭერებით უმტკიცებდნენ საქართველოს სახელმწიფო გზების სტრატეგიკო მნიშვნელობას და სახელმწიფო და აღმოსავლეთის საეკონომიკური ურთიერთობაში, ხოლო თბილისს ყველაზე მარჯვე ადგილად უსახავდნენ ფრანგი ვაჭრების საქონლის დასახლებას. ორმხრივი დიპლომატიკური ურთიერთობის პირობებში კათოლიკე მისიონერებმა ფართოდ გაშალეს თავისი საქმიანობა საქართველოში. თბილისსა და გორში დღევანდელი გახსნეს და პრაქტიკულად შეუდგნენ სავაჭრო ურთიერთობათა მოწყობას ადამიანთა მოსახლეობისა და დასავლეთის შორის. ახლო აღმოსავლეთის ვაჭრობაში პორტუგალიელებთან, ინგლისელებთან და პოლანდიელებთან გამწვავებული კონკურენციის ვითარებაში, რამდენადაც მათ

უფრო ადრე დაიკავეს მნიშვნელობა პოლიტიკური ირანსა და ინდოეთში და ცდილობდნენ იქ არ დაეშვათ სხვა ევროპულ სახელმწიფოთა გეგმები, ფრანგებისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა საქართველოს ტერიტორიამ. მასზე გავლით ადვილად შეიძლება ირანში შედგენა, ხოლო იქიდან — ინდოეთში. ამდენად, საფრანგეთის დიპლომატიკური საქართველოში, პირველ რიგში და უმთავრესად, ეკონომიკური მიზნებით იყო განსაზღვრული, მაშინ როდესაც, ქართველებს მასთან ურთიერთობა

მარტს პარიზიდან გამოგზავრებული მხოლოდ 1702 წლის მინის დაბრუნდა მარსელში. მრავალწლოვანი დაპყრობის შემდეგ მრავალჯერ იქნა განმავლობაში მან დიდძალი მეცნიერული მასალა და სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის ინფორმაცია შეაგროვა აღმოსავლეთის ჰეცენების შესახებ. ქართველი მკითხველისათვის, ალბათ, საყურადღებო იქნება იმის განხილვა, რომ ტურნეფორმა ერთ-ერთმა პირველმა შეისწავლა კავკასიის ფლორა და თავის ჰეცენას წარმოადგინა შეუქმნა ჩვენი სამშობლოს მდიდარ მცენარეულ

ამასთან, საქართველოში მიგვიჩნია საგანგებოდ შეგროვებული წიგნი სალითრო ადგილების თარგმნისა და მათი კომენტარების შესახებ. მთარგმნელის თვალსაზრისით ამ საქმეზე, როგორც მისი განცხადებებიდან ჩანს, მნიშვნელოვანი მკითხველისათვის არ უნდა იყოს. იგი წერს: „საქმეში ჩახედული მკითხველისათვის სულაც არ არის ძნელი ავტორისეული სუბიექტური მოსაზრებების გამოჩენა რეალურად არსებული სინამდვილისაგან, მაგრამ ჩვენს საქართველოში თარგმანში გამოგვიტოვებინა ზოგიერთი უმნიშვნელო ადგილი, სადაც თვალნათლივ ჩანს ავტორის განსაკუთრებული ტენდენციური დამოკიდებულება ადგილობრივი მოსახლეობისადმი. ცხადია, ასეთი სახის გაწვავილებულ და დამახინჯებულ ცნობებს არავითარი ისტორიული ღირებულება არ გააჩნიათ“ (გვ. 20).

სოვანს მნიშვნელოვან ვერ აკმაყოფილებს. მთარგმნელის შენიშვნები, „ტურნეფორის ცნობები თბილისის ზღაპარების ჩაოღენობრივი და მისი ეროვნული შემოღებლობის შესახებ შეტყობის შეტად შეგვიკა, თუმცა გარკვეული მნიშვნელობით მაინც ანგარიშგასაწვია, რადგან ამ დროის ქართულ წყაროებში არც თბილისის და არც მთელი საქართველოს მოსახლეობის სრული და ზუსტი მონაცემები არ არის აღნიშნული“ (გვ. 86). თბილისის ეკლესიების შესახებ თხზულებაში შემოწმებული მცდარი ცნობების შესახებ კი მთარგმნელი წერს: „სტეფან იერანიმოსი სამართლიანად შენიშნავს, რომ აქ ტურნეფორი შეცდომით სიონს მტების ეკლესიას უწოდებს. ამჟამად დროს სიონი, ისევე როგორც მტები, ქართველთა ეკლესიაა“ და იქვე უთითებს ს. იერანიმოსის შესახებ შენიშვნას ტურნეფორის „მოგზაურობის“ უახლესი (1982 წ.) ფრანგული გამოცემიდან (გვ. 149).

მოტანილი ორივე ცნობის ერთმანეთთან შედარებისას იმდენად ცხადყოფს მათი საერთო წყაროს უაღრესად ტენდენციურ ხასიათს, ჩვენი კომენტარის მოსაწონი თავგადასავალი და სიფრთხილე ამკრავდ მხოლოდ უკმარისობის გრძობას გვიჩვენებს. სრულიად აშკარა, თხზულებაში თბილისის აღწერილობის სტენებული ადგილები დაინტერესებული ინფორმაციის „შემოკლებულია“ და არა ტურნეფორის პირადი დავიწყების შედეგი. თბილისის ეკლესიები მას რომ დაეთვალიერებინა და თუნდაც რამდენიმე წუთით თითოეულ მათგანში გაჩერებულიყო, ვფიქრობ, მრევლის გარეგნობისა და მისი მეტყველების თვისებებზე დათა მიხედვითაც ადვილად გარჩევა ქართულ და სომხურ ეკლესიებს ერთმანეთისაგან. აქ ფაქტების იმდენად კარგად აღვსავთ და ქართველი მკითხველისათვის იმდენად აშკარა და შეგებული შეცდომა, რომ უცხო მკვლევარის დამოწმება, ამკრავდ, არსებითად არაფერს იძლევა. აქ ნამდვილად სჭამდა კომენტარის მოკლეს სიონისა და მტების ეკლესიების ისტორიის რამდენიმე უთავრესი მომენტი, რითაც ევროპეულად გააჩნდა ტექსტის დამახინჯებული ადგილები აბსურდულ მტკიცებებს.

კიდევ უფრო უსიამოვნო შთაბეჭდილებას ტოვებს ნაწილობრივ სიმართლესა და ტურნეფორის დროინდელი თბილისის მოსახლეობის შესახებ, რამდენადაც ნაწილობრივი სიმართლე ყოველთვის ფართო ადგილს იტოვებს ეჭვებისათვის და ამით დათვრს სამსახურს უწევს ქვემარტებას. ის რომ თბილისის მოსახლეობა 1701 წლისათვის 20 ათასამდე შეიძლება ყოფილიყო, სიმართლესთან ახლო და გვიანდელი ქართული წყაროების მონაცემებითაც თითქმის დასტურდება. ზოგადად სიმართლესთან ახლო ისიც, რომ სამხრეთი მოსახლეობა თბილისში მრავალრიცხოვანი იყო. მაგრამ ის ციფრებიც თანაფარდობა, რომელიც თხზულებაშია მოცემული თბილისის მოსახლეობის ეთნიკური შემადგენლობის შესახებ, არაა „მეტისმეტად სავსე“, არამედ ყოველგვარ საფუძველს მოკლებულია. ჯერ კიდევ ჩვენი საუკუნის 30-იან წლებში ნ. ბაღრატიანი შენიშნავდა, რომ ტურნეფორის ეს ციფრები იგივე მარტებში არაა ციფრული, რადგანაც, ფრანგი მოგზაური თბილისის მოსახლეობას რელიგიური ნიშნით მყოფდა და ამიტომაც მხედველობიდან რჩებოდა მოსახლეობის ნამდვილი ეთნიკური შემადგენლობა (Н. И. Багратиани, Тифлис, თბილისი, 1984, გვ. 75). ნ. ბაღრატიანის ამ შენიშვნაში ყურადღება გამახვილებულია მხოლოდ საქმის ერთ მხარეზე და კარგად გვიჩვენებს რამდენად რთული იყო ეთნიკურად და კონფესიურად ქრელი ქალაქის მოსახლეობის არჩევნა. მართლაც, დიდი ხანი გასულიყო მას შემდეგ, რაც ხალხის ცნობიერებაში ეთნიკური და რელიგიურ-კონფესიური კუთვნილება ერთმანეთს აღრეულიყო. ახლა ყველა მამადიანი, ქართველი იქნებოდა ის თუ სომეხი, თურქი თუ სპარსე (დასასრული მე-14 გვ.)

# შ რ ა ნ გ ბ ი მ ო გ ზ ა მ რ გ ბ ი — ტ უ რ ნ ე ფ ო რ ი დ ა გ ა მ მ გ ა ს ა მ ა რ ტ მ გ ე ლ ო ს ბ ა და ა მ ი ე რ კ ა მ მ ა ს ო ს შ ე ნ ა ხ ე ბ ე

## გ უ რ ა მ მ ა ი ს უ რ ა კ ა კ ი

დიდი პოლიტიკური ამოცანების გადასაჭრელად სჭირდებოდათ. მართალია, ანტიოსმალური კოალიციების ხანა უკვე დასრულებული იყო და სამხრეთი დასავლეთი ევროპიდან ნაკლებად იყო მოსალოდნელი, ხოლო ეკონომიკური ინტერესების გამო ევროპელები არათუ უპირისპირდებოდნენ, არამედ სულ უფრო უახლოვდებოდნენ ირან-ოსმალეთს, რაც ალბათ, ჩრდილოეთიდან დაძრული მეტოქის შესაჩერებლად იყო სპირო, მაგრამ, ეტყობა, ქართველი პოლიტიკოსები მაინც არ კარგავდნენ დასავლეთის რეალური დახმარების მიღების იმედს. საფრანგეთისა და ვატიკანის ზოგი ვაგლენიანი პირი იზიარებდა დასავლეთთან ურთიერთობის ქართველთა გეგმებს, რომელსაც უნდა უზრუნველყო ჰეცენის მამადიანური გარემოცვიდან გამოსხნა და მისი ევროპეიზაცია. ამიერკავკასიაში დიდი კათოლიკური სახელმწიფოს შექმნა მათ საკუთარი პოლიტიკური და ეკონომიკური ინტერესების რეალიზაციის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს გზად მიიჩნდათ. ჩანს, მოვლენების ამ მიმართულებით განვითარების შესაძლებლობა ახლდებოდა ქართველ პოლიტიკოსთა იმედებს დასავლეთიდან დახმარების მიღებაზე. ამიტომ, რაც დრო გადიოდა, ქართველთა შეგნებაში მით უფრო მტკიცდებოდა საფრანგეთთან სავაჭრო-ეკონომიკური და პოლიტიკური ურთიერთობის გაძვივების აუცილებლობა. თუ ქართლის პოლიტიკური წრეები ევროპულ მოგზაურებს და მისიონერებს საშუალებით დასავლეთთან დიპლომატიკური ურთიერთობის შემდგომ განვითარებას ვარაუდობდნენ, უბრალო ხალხი, რომელსაც ისინი დახელოვებულ მკურნალებად და განსწავლულ ადამიანებად მიიჩნდა (უმეტეს შემთხვევაში ეს ასეც იყო), მაშინ შესაფერის დახმარებას მოელოდა.

ასეთი იყო საერთო განწყობილება ფრანგების მიმართ საქართველოში, როცა ტურნეფორის თავისი მხლებლებითურთ ყარსიდან ჩვენი ჰეცენის საზღვრებში შემოვიდა. მისი პირველი შთაბეჭდილება, რომ „საქართველო შესანიშნავი ჰეცენაა და ფრანკებს აქ განსაკუთრებით გულდასმევდა ხედიან“-ო, სწორედ ამ კეთილგანწყობილი დამოკიდებულების გამოხატულება იყო. მიუხედავად ასეთი დახვედრისა, ტურნეფორი საქართველოში დიდხანს არ გაჩერებულა. სულ რაღაც ხუთი დღის შემდეგ (21-22 ივლისი) იგი თბილისიდან ირანისაკენ გაემგზავრა, სომხეთიდან კი თურქეთზე გავლით სამშობლოში დაბრუნდა. 1701 წლის 9

საფარზე, ტურნეფორის დღიურებსა და ჩანაწერებში დიდი ადგილი უკავია საკუთარ დაკვირვებებს მის მიერ მოხილული ჰეცენების ისტორიასა და გეოგრაფიაზე, ვაჭრობასა თუ საყოფაცხოვრებო კულტურაზე. აქ შეხვდებით ყოველგვარი წვრილმანი ამბებისა და მოვლენების დეტალურ აღწერას. მრავალმხრივია და საინტერესო მისი ცნობები საქართველოს შესახებაც. განსაკუთრებით აღიარებულია მისი უშუალო დაკვირვებით მიღებული შთაბეჭდილებები ჩვენი ჰეცენის საზოგადოებრივ-პოლიტიკურსა და სოციალურ-ეკონომიკურ ვითარებაზე.

სიცოცხლის ბოლო წლებში ტურნეფორმა თავი მოუყარა აღმოსავლეთის ჰეცენებში თავისი მოგზაურობის მასალებს, მეცნიერულად დაამუშავა და მოამზადა გამოცემად. მაგრამ მხოლოდ ავტორის სიკვდილის შემდეგ იხილეს მისმა ნაწერებმა დღის სინათლე. „მოგზაურობა“ რამდენჯერმე გამოიცა. ითარგმნა ინგლისურ, პოლანდიურ და გერმანულ ენებზე. 1929-1930 წწ. ჩვენი ჯერ რუსულ, შემდეგ კი ქართულ ენაზე გამოიცა ამ თხზულების მხოლოდ ერთი ფრაგმენტი — თბილისის აღწერა, ამას წინათ კი, გამომცემლობა „მეცნიერება“ ქართულ ენაზე დასაბამა საქართველოს ისტორიისათვის ყველაზე საინტერესო ადგილები ტურნეფორის თხზულებიდან საერთო სათაურით „მოგზაურობა აღმოსავლეთის ჰეცენებში“. ის არსებითად მოიცავს საქართველოსა და ისტორიული სომხეთის აღწერილობას, რომელსაც თან ახლავს თბილისის, არზრუმის, ყარსის ხელების გრაფიკული გამოსახულებები, აგრეთვე, სხვა ილუსტრაციები, რაც ხელს უწყობს თხზულებაში მოცემული ისტორიული სურათის აღქმას. ტექსტი ფრანგულიდან თარგმნა, შესავალი და კომენტარები დაურთო შპა მგალობლიშვილმა, რითაც შეივსო ტურნეფორის მეცნიერული მასალის ჩვენს დამოკიდებულებაში არსებული ხარვეზი. მიუხედავად იმისა, რომ სხვა უცხოელ მოგზაურთა თხზულებებში მსგავსად, არც ტურნეფორის ეს ნაშრომი დაწვეული ისტორიული მოვლენებისა და ფაქტების დამახინჯების, სუბიექტური განწყობილებებისა და მცდარად მიწოდებული ინფორმაციების განზოგადებისაგან, რასაც მთარგმნელიც სათანადოდ აღნიშნავს, ის მაინც ბევრ სანდო მასალას შეიცავს და ამდენად ავსებს და ამდიდრებს საქართველოს ისტორიის წყაროთმცოდნეობით ბაზას.

ნელო ადგილი, სადაც თვალნათლივ ჩანს ავტორის განსაკუთრებული ტენდენციური დამოკიდებულება ადგილობრივი მოსახლეობისადმი. ცხადია, ასეთი სახის გაწვავილებულ და დამახინჯებულ ცნობებს არავითარი ისტორიული ღირებულება არ გააჩნიათ“ (გვ. 20).

ისტორიული წყაროს ტექსტის შემოკლება ან გადაკეთება ყოველად დაუშვებელია, რა გარემოებითაც არ უნდა იყოს ის ნაქარხნევი. ამას კატეგორიულად იმინტოვებ ადვინშნავთ, რომ ასეთი დამოკიდებულება ისტორიული წყაროს გამოცემისადმი არც ისე იშვიათია, რაც უმთავრესად გამოცემლობათა ჩარევის შედეგად იქნება. ამ მხრივ ვერც ტურნეფორის თხზულების ახალი ქართული თარგმანი ჩაითვლება სანიმუშოდ, რადგან, როგორც მთარგმნელი გვაუწყებს, თარგმანში მას გამოუტოვებია „გაწვავილებული და დამახინჯებული ცნობები“. ასეთი მცდელობის მიუხედავად, სალითრო ადგილებში წიგნი მაინც გვხვდება. მკითხველის ყურადღებას შეგვიჩრებთ ორ ნიშანდობლივ მაგალითზე. თბილისის აღწერის ტექსტში გვითხვლება: „ქალაქის მოსახლეობა დაახლოებით ოცი ათას სულს შეადგენს. აქედან თითხმეტი ათას სომეხია, სამი ათასი მამადიანი, ორი ათასი ქართველი და ხუთასი რომაელი კათოლიკე. ეს უკანასკნელი გაკათოლიკებული სომხები არიან, რომლებიც ძლიერ მტრობენ სხვა დანარჩენ სომხებს. იტალიელი კაპუჩინები ვერაფრით ვერ ახერხებენ მათ შერიგებას“ (გვ. 66-67). იქვე, მეორე არანაკლებ დამახინჯებულ ცნობას ვხვდებით: „სომხთა საკათედრო ტაძარს სიონი ეწოდება. იგი მტკვრის გაღმა მხარეს, ციკობო კლდეზე დგას; შენობა სოლიდურია, ნაგებია მთლიანად თლილი ქვით და მოწვდილი გუმბათი ადგას, რაც ქალაქს დიდად ამშვენებს“ (გვ. 70).

პირველი ცნობის გამო მთარგმნელი სრულიად მართებულად იმავე გვირგვინს ათავსებს შენიშვნას, ხოლო მეორე ცნობის შესახებ — წიგნის ბოლოში დართულ კომენტარებში.

სალითრო ადგილების წაკითხვა ზოგჯერ დიდ გაუგებრობასა და არაჩანსად რეაქციას იწვევს საქმეში ჩახუდებულ მკითხველში. ამიტომ ასეთი ადგილების კომენტარება განსაკუთრებული პასუხისმგებლობის წინაშე აყენებს მთარგმნელს და მისგან მოითხოვს არააორაზროვნად, ნათელ და კონკრეტულ განმარტებებს. აფიქრობ, რომ ზემოთ მოტანილი ორ შემთხვევაში იგი ასეთი მოთ-

(დასასრული)

ლო, ერთნაირად თათრად მიანდათ. ასევე, ერთნაირად ფრანგულად იწოდებოდნენ ევროპელებიც და ქართველი თუ სომეხი კათოლიკეებიც, მონათვენიც ქართველიც სომხად ვაიარებოდა. ვახაგებია, რომ უცხო მოგზაური ზნით დღეში დამოუკიდებლად ვერასვლით ვერ გაერკვეოდა იმ რთულ დემოგრაფიულ სიტუაციაში, რომელიც XVIII საუკუნის დამლევისათვის შეიქმნა საქართველოს დედაქალაქში. ერთი კი უცილობელია, იმ დროს თბილისის მოსახლეობის საერთო რაოდენობასა და მის ეთნიკურ შემადგენლობაზე მეტ-ნაკლებად ზუსტი ცნობები არა თუ რიგით მოქალაქეებს არ შეიძლებოდა ჰქონოდათ და, მით უმეტეს, უცხოელებს, არამედ თვით ქართველი ხელისუფლებისთვისაც კი, ალბათ, უცნობი იქნებოდა. მხოლოდ ცხოვრების რიტმის შედარებით მოწინააღმდეგეებში შესაძლებელი ვახდა მოსახლეობის აღრიცხვა-აღწერა. ვახტანგ VI-ის ბრძანებით 1721 წელს აღიწერა ქვემო ქართლი და თბილისი, რაშიც აქტიური მონაწილეობა მიიღო მეცნიერმა ბატონიშვილმა ვახუშტი ბაგრატიონმა. ამიტომაც მისი ცნობები უაღრესად სანდოა და დამაჯერებელი. თვით აღწერის მასალები სრული სახით ჩვენამდე მოღწეული არაა, მაგრამ ის, რაც ხელთა გვაქვს, საკმაოდ გარკვეულ წარმოდგენას გვიქმნის თბილისის მოსახლეობის ეთნიკურ თანაფარდობაზე. ამ მასალაზე ჩვენი დაკვირვებით, XVIII საუკუნის პირველი მეოთხედისათვის სომხური მოსახლეობა თბილისში საერთო რაოდენობის ერთ მეხამედს უნდა ყოფილიყო, რაც ამ მოსახლეობისათვის ყველაზე მაღალი მაჩვენებელია საქართველოს სხვა დანარჩენ რეგიონებთან შედარებით. მხედველობიდან არ უნდა გამოგვრჩეს, აგრეთვე, ერთობ ნიშანდობლივი და საყურადღებო გარემოება: რომ ამავე კოლექტივში იგულისხმება ქართველი მონათვენიც, ანუ „გროგორიანი“ ქართველები, რამდენადაც სომხთა ეთნიკურ სახელს ამ დროისათვის უკვე სოციალური შინაარსის მქონეა შეთვისებული და ტერიტორიის მნიშვნელობა გააჩნდა, რითაც ის უპირისპირდებოდა ასევე ზოგჯერ სოციალური შინაარსის მქონე „ქართველს“. ასეთ შემთხვევაში, „სომეხი“ უმთავრესად ვაჭარს აღნიშნავდა, ხოლო „ქართველი“ მოსახლეობის არისტოკრატიულ ნაწილს, სადაც ქართველების გვერდით ეთნიკურად არაქართული წარმოშობის პირებიც იყვნენ და ქართველად იწოდებოდნენ. ეს ვითარება, ეჭვი არაა, დიდ-დად ართულდება და აძინებდა თბილისის ეთნიკური შემადგენლობის ნამდვილი სურათის წარმოდგენას.

ეთნიკური შემადგენლობის ჩვენს მიერ ნავარაუდევო თანაფარდობა, ვფიქრობ, დასტურდება აგრეთვე საისტორიო საბუთების მონაცემებით და ვახუშტისა და მის მომდევნო ავტორთა მიერ შედგენილი თბილისის რუკებით (იხ. შ. ბერძენიშვილი, თბილისის გარეგანი სახე XVIII საუკუნეში, თბილისი, 1985, გვ. 6-8). ამათ მიხედვით თბილისის ყველაზე ვრცელი და ცენტრალური ნაწილი — ქალა, განსაკუთრებით მისი ზემო უბანი (დღევანდელი ჩანჩუხის, შავთელის, სიონის, ავლევის და სხვ. ქუჩები) მთლიანად ქართველებით იყო დასახლებული. აქ იყო განლაგებული მეფისა და კათალიკოსის, ბატონიშვილებისა და მსხვილი საერო და სასულიერო ფეოდალების სასახლეები, სამეფო დაწესებულებები. ვახაგებია, ქალაქის ეს ნაწილი არა მარტო უკლებლად ვრცელი, არამედ უფრო მჭიდროდ დასახლებული ჯადილი იყო, რადგანაც სხეულებულ სასახლეებსა და მის მიმდებარე ტერიტორიაზე სახლობდა მთაპატრონთა შინა და გარე მოსამსახურეთა, რანგის შესაფერისად, მრავალრიცხოვანი ჯგუფები, სამეფო ამალი, დაცვა და სხვა. დიდი ამალით გამოირჩეოდნენ თბილისში მცხოვრები მუხრან-ბატონები, ამილახორები, ორბელიანები, ზედგინიძეები, ციციშვილები, აბაშიძეები და სხვები.

თბილისში ქართველ დიდგვაროვანთა სიმრავლეს აღნიშნავდა შარდენი (იხ. შარდენის მოგზაურობა, შინა მგალობლიშვილის თარგმანი, თბილისი, 1975, გვ. 325).

ქვემო უბანში, ჩანს, ქართველებს ხომხები სჭარბობდნენ. ვახუშტიც აღნიშნავს: „ციხის გარეთ უფროს სომეხნი და მცირედ ქართველნი სახლობენო“, მაგრამ, რაც განსაკუთრებით ნიშანდობლივია, მეცნიერ ბატონიშვილის მოწმობით, ეს ხომხები „ქცევა-ზნით“ გაქართველებული უყოფიან (იხ. ქართლის ცხოვრება, IV, თბილისი, 1978, გვ. 388). ცხადია, თბილისში სომხები რიცხობრივად ქართველებზე მეტი რომ ყოფილიყვნენ, აღარას ვაძიებთ ტურნეფორის თხზულებაში შემორჩენილ უაღრესად გაბეირულ ციფრებზე, მაშინ უკვე ქცევა-ზნით თბილისელ ქართველებს ექნებოდათ უცვლილი და არა სომხებს. ისტორიული საბუთები და ქართული წყაროები სრული დამაჯერებლობით გვიდასტურებენ XVIII საუკუნის დამლევის თბილისში ქართული მოსახლეობის რიცხვობრივ უპირატესობას.

როგორც ვხედავთ, XVIII საუკუნის დამლევის თბილისის მოსახლეობის ეთნიკური შემადგენლობის დასადგენად, ისევე როგორც თბილისის ეკლესიების კონფესიური კუთვნილების გასარკვევად, ტურნეფორის ცნობები ანგარიშგასაწევი არ არის და ამ მხრივ მათ არავითარი ღრებულება არ გააჩნიათ. მაგრამ ასეთი კურორული ცნობების მოხვედრა ფრანგი მეცნიერ-ჰოტელიერის თხზულებაში თავისთავად საკუთარსა და ახსნას მოითხოვს.

არა ვგვინაძინებ იყოს იმის აღიარება, თუ რა მისაზნა უნდა ისახავდეს აღნიშნული ინფორმაციის წყაროს ავტორი, როცა ასე დაუინებოთ ცდილობს ფაქტების ვანსაზღვრობის მიმართულით შეცვლას. რამდენადაც გაჩნდა საჭიროება და არსებობდა ფაქტების გადაკეთების ტენდენცია, ჩანს, თბილისის სასოგადოების რეჟიმის დაწესების შემდეგ არ აძლეოდა ძალთა არსებული თანაფარდობა და მისი ინტერესები უკვე ისეთ ცვლილებებს მოითხოვდა, რომელიც შექმნილი ისტორიული სიტუაციაში მისთვის უკეთესი მომავალს უზრუნველყოფდა.

კათოლიკური სარწმუნოების გავრცელება საქართველოში და ევროპასთან დაახლოების ცდები, რასაც ქართველთა თავისი ქვეყნის მომავალს უკავშირებდა, წინააღმდეგობაში ექცეოდა თბილისის ვაჭარ-ხელოსანთა, განსაკუთრებით სომხური სარწმუნოების წრის ინტერესებთან, რომელთაც აფრთხობდა და აზინებდა ევროპული სავაჭრო კაპიტალის შემოჭრის შესაძლებლობა. ძირითადად აღმოსავლეთის ბაზრებთან დაკავშირებულ ქალაქის მოსახლეობის ამ ნაწილს ევროპულ კაპიტალთან მოსალოდნელი შეჩაბება გალტავდა და განადგურებას უჭიდა. ამიტომაც იყო, რომ XVII საუკუნის მეორე ნახევარში, მეტადრე სკუპუნის ბოლო ათწლეულებში არ წყდებოდა ამ წრის სომხური და ნაწილობრივ ქართული სარწმუნოების წარმომადგენელთა ორგანიზებული გამოსვლა კათალიკოსის გავრცელების წინააღმდეგ. ისინი არბევდნენ კონლიკტთა მისიონერს და მთავრობისაგან მოითხოვდნენ საქართველოდან მათ განდევნას. ქალაქის სასოგადოების ეს ნაწილი, რომელიც უმთავრესად, სომხური სარწმუნოების მიმდევარი იყო, ევროპულელებზე მისთვის სასურველი ზეგავლენის ერთ-ერთ ეფექტურ საშუალებად, ჩანს, მიიჩნეოდა თბილისში ამ წრის ძალიან და მნიშვნელობის შესახებ გაზვიადებული სურათის შექმნას. ამ მიზანს ემსახურებოდა, ალბათ, სომხური მოსახლეობის რიცხვობრივი მაჩვენებლის უსაზღვროდ გაზრდა და თბილისელი კათოლიკეების ერთი-ანად სომხებად მონათვენიც. ამ ბოლო დეინფორმაციას ღრმად აზრი ჰქონდა, ევროპულ-

კაპიტალის აგენტები აღმოსავლეთის ქვეყნებში თავისი მოღვაწეობისათვის დასაყრდენს, ჩვეულებრივ, ადგილობრივ კათოლიკეებში პოპულარდნენ და თუ ესენი სომხები იყვნენ, ვახაგებია, რომ მათ საქართველოში, უპირველესად, აქაური სომხების ინტერესები უნდა გაეთვალისწინებინათ და არა ქართველებისა. ამ შთაბეჭდილების გაძლიერებას ემსახურება, აგრეთვე, სიონისა და მეტეხის ვასოზხურების ცდებიც. ასეთი ინფორმაციის ევროპაში გაცანას, ეტყობა, სომეხთა ვაჭარული, ნაწილობრივ მანინც უნდა შეეხებინათ ამიერკავკასიასა და საქართველოში ევროპული კაპიტალის გააქტიურების ინტერესი. თუ არა ეს უაღრესად სერიოზული და ანგარიშგასაწევი გარემოება, ვაუგებარი იქნებოდა ტურნეფორის ინფორმაციითა მიერ ფაქტების ესოდენ უწყალოდ დამახინჯება. სამწუხაროდ, ახლაც, საბჭოთა თუ საზღვარგარეთის ბეჭდვურ პროდუქციაში (იხ. შ. მ. მურადიან, Армянская эпиграфика Грузин (Тбилиси), Ереван, 1988, გვ. 28-29), 115 და სხვ. ან „ლიტერატურული საქართველო“, 1988, 4. XI) ზოგჯერ თავს იჩენს ხოლმე XVII საუკუნის ბოლოსა და XVIII საუკუნის დასაწყისის ცნობილი ფრანგი მოგზაური-შენიშნულების თხზულებაში შემორჩენილი ამ კურორული ცნობებზე აგებული სიუჟეტები, რომელთაც დღეს უკვე აღარავითარი პრაქტიკული საზოგადოებრივ-პოლიტიკური დანიშნულება არ შეიძლება ჰქონდეთ.

ასეთია მოკლედ ჩვენი ზოგიერთი შენიშვნა ტურნეფორის თხზულების ახალი ქართული თარგმანის შესახებ. ეტყობა, ეს ნაშრომი საბაბით ადგილს დაიჭირს საქართველოს ისტორიის მრავალრიცხოვან უცხოურ წყაროთა შორის.

თბილისის წიგნის ბაზარზე ტურნეფორის ხსენებული თხზულების გვერდით, თითქმის იმავდროულად გამოჩნდა მეორე ფრანგი ავტორის შუაფრანსუა გამბას თხზულების ქართული თარგმანი სათაურით „მოგზაურობა ამიერკავკასიაში“, რომელმაც მაშინვე მიიპყრო მკითხველის ყურადღება.

გამბა XVIII-XIX საუკუნეთა მიჯნის ცნობილი მოგზაურია. საფრანგეთში ბეტიუს სავაჭრო ფირმის მფლობელი, ერთხანს ევროპის ქვეყნებში მოგზაურობს, შემდეგ კი პარიზში სახლდება და მთარგმნელობით საქმიანობას ეწევა, ამასთან იგი დაინტერესებული პირებისა და ორგანიზაციებისათვის უმთავრესად ფინანსურ საკითხებზე საქმიან ქაღალდებს ადგენდა. XIX საუკუნის პირველი ორი ათეული წლის ევროპაში შექმნილი პოლიტიკური ვითარება გამბას თანდათან მთავრობის ყურადღების სფეროში აქცევს. მან შეადგინა და მთავრობას წარუდგინა აზიასთან ვაჭრობის გაუმჯობესების პროექტი, რომელიც ამიერკავკასიაზე გამავალი სატრანზიტო სავაჭრო გზის გამოყენებას ითვალისწინებდა. ასეთი პროექტის განხორციელებისათვის საერთაშორისო პოლიტიკური სიტუაცია შესაფერისი ჩანდა. ინგლისის საპარსპიროდ რუსეთისა და კონტინენტური ევროპის ინტერესები დროებით ერთმანეთს დაემთხვა, რაც რეალურ პერსპექტივას უქმნიდა საფრანგეთის კაპიტალს ინგლისის ვაჭრობის შესაზღვრად. ამიტომ გამბას პროექტმა საფრანგეთის მთავრობა დაინტერესდა. მინისტრ რიშელიეს დავალებით გამბამ ორჯერ იმოგზაურა რუსეთის იმპერიის სამხრეთ ნაწილში 1817-1818 წ. წ. და 1819-1824 წ. წ. ში. მეორე მგზავრობის დროს მან ძირითადი ყურადღება საქართველოს დაუთმო. რიშელიეს აზრით, რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში მოქცეული საქართველო შეიძლებოდა გადაქცეულიყო ევროპა-აზიის ვაჭრობის მთავარ სატრანზიტო ცენტრად, ამიტომ საფრანგეთის სავაჭრო ფირმებს მეტი ყურადღება უნდა დაეთმო ამ ქვეყნისათვის. მაგრამ რუსეთის იმპერიაში მოქმედი მაღალი სა-

ბუო ტარიფი აბრკოლებდა უცხოელ კაპიტალისტებს. ითვალისწინებენ რა მათ სასარგებლოდ შეცვლილ პოლიტიკურ პირობებს, საფრანგეთის სავაჭრო აგენტები აქტიურად იბრძვიან შედავათიანი ტარიფის დაწესებისათვის, რაშიც განსაკუთრებით თვალსაჩინო როლი შეასრულა გამბამ. შედავათიანი ვაჭრობის შემოღებისთანავე გამბა საფრანგეთის მთავრობამ დაინშნა თავის კონსულად თბილისში. (საქართველოში ყოფნის პერიოდში გამბა ახლო ეცნობა ჩვენს ქვეყანას, სწავლობს მის ისტორიას, გეოგრაფიას, ქვეყნის ეკონომიკურ შესაძლებლობებს, ხალხის ყოფა-ცხოვრებასა და კულტურას.

1824-1826 წწ. გამბამ საფრანგეთში ორ ტომად გამოსცა თავისი მოგზაურობის აღწერა, სადაც ვაჭარ-ევროპისის თვლით ზომავს და აფასებს საქართველოსა და ამიერკავკასიაში XIX საუკუნის 20-იან წლებში შექმნილ ვითარებას. ამასთან ერთად, უხვად იყენებს ადგილზე მის მიერ გაცნობილ ისტორიულ და ეთნოგრაფიულ მასალას.

როგორც ვხედავთ, ტურნეფორთან შედარებით გამბას მნიშვნელოვანი უპირატესობა გააჩნია. იგი ხანგრძლივი დროის განმავლობაში ცხოვრობდა საქართველოში (გარდაიცვალა ქუთაისში 1881 წ.) და თავისი მთავრობის დავალებით, სავანებოდ სწავლობდა ამ ქვეყნის ეკონომიკურ და კულტურულ შესაძლებლობებს. [თუმცა მისი აზრით, სრულფასოვანი ნაშრომის შესაქმნელად საჭირო იყო უფრო ხანგრძლივი და მრავალმხრივი ძიებანი, რის შესაძლებლობაც, გამბას თქმით, მას არ ჰქონდა. ეს განცხადებაც ფრანგი ავტორის მაღალი პასუხისმგებლობის ქეშმარიტი მოწმობაა. თუნდაც ამიტომ გამბას მოგზაურობათა ჩანაწერები ერთი-ერთი საუკეთესო სწავლევით წყაროა XIX საუკუნის 20-იან წლების საქართველოსა და ამიერკავკასიის ეკონომიკური განვითარების ისტორიისათვის.

მკითხველის ყურადღებას იპყრობს გამბას შედარებით ლოიალური დამოკიდებულება ქართველი ხალხისა და მისი ისტორიისადმი. სხვა უცხოელ მოგზაურთა თხზულებებისაგან განსხვავებით, ეს ნაშრომი მეტი ობიექტურობით გამოირჩევა და მასში მოცემული ისტორიული მოვლენათა შეფასებებიც მეტ სიახლოვეს იჩენენ სინამდვილესთან. ერთობ საუკლისხმოა გამბას თვალსაზრისი საქართველოს ისტორიული განვითარების თავისებურებასა და მის მომავალ პერსპექტივაზე. მისი თქმით, აზიური ჩამორჩენილობის გარემოცვიდან თავის დაღწევისა და ამ ქვეყნის ევროპეზაციის მეოხებით „ცივილიზაცია და ხელდონება კვლავ დაუბრუნდება ქვეყანას, რომელიც თავად იყო ამ ცივილიზაციის აკვანი, დაუბრუნდება ქვეყანას, სადაც ექვასი თუ შეიდასი წლის წინათ ჯვაროსნები ეზიარნენ მას და იმ დროისათვის ბარბაროსული ჩვენი ქვეყნებიც აზიარეს“ (გვ. 232).

გამბას თხზულების ახლანდელი ქართული თარგმანი წარმოადგენს ფრანგი ავტორის ნაშრომის I ტომს, რომელშიც დაცულია მასალები მხოლოდ დასავლეთ საქართველოს შესახებ. მას დამატების სახით ერთვის ნაწყვეტები პეისონელისა და დიუპრეს ნაშრომებიდან, რომლებიც აგრეთვე პირველად ქვეყნდება ქართულ ენაზე. გამბას ეს ნაშრომი შესანიშნავად შედგენს ქართულ ენაზე. თბილისი მეტად საინტერესოა და მიმზიდველი. შინა მგალობლიშვილმა უკვე თარგმნა და გამოსცემდა მომზადდა გამბას „მოგზაურობის“ II ტომიც, რომელიც აღმოსავლეთ საქართველოს აღწერას იძლევა. მასვე დაერთვის „მოგზაურობის“ ავტორის მიერ შედგენილი რუკის მკითხველი მოუთმენლად ელის გამბას ამ მეორე წიგნის გამოცვლას, რომელიც კიდევ უფრო საინტერესოა და მნიშვნელოვან ისტორიულ მოვლენებთან შეხედრას გვიპირდება.

ქართველი მოხატული ხელოვნების მემკვიდრე

მედიკალიზაცია

ქვემო ქართლი

ლილი მოვლენა

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობამ გამოცა დიდი ქართველი მეცნიერისა და პოლიტიკური მოღვაწის, უბაღლო მამულაშვილის მიხაკო წერეთლის მრავალმხრივი მნიშვნელოვანი, მეტიც, უმნიშვნელოვანესი ნაშრომი „ერი და კაცობრიობა“ (სოციოლოგიური ანალიზი), რომელიც შედგება წინასიტყვაობის („ერიცხელო საკითხი“ და „სოციალიზმი“) და 13 თავისაგან. აი, ეს თავები: „რა არის საზოგადოება?“, „არსებობს თუ არა კაცობრიობა და როგორ?“, „ერი და საზოგადოება — კონკრეტული და აბსტრაქტული ცნება“, „საზოგადოება, ერი, სახელმწიფო“, „ერი“, „სამშობლო“, „საერთაშორისო სამართალი და კაცობრიობა“, „ერის უფლება“, „ერის ღირსება და უპირატესობა“, „ფონდი კაცობრიობისა“, „შესაძლებელი მომავალი“, „ერის თეორიები“, „ქართველი ერი“, „დასკვნა: იდეალი და პრაქტიკა“. გაკვეთილი წიგნის საგამომცემლო ანოტაციას:

„მ. წერეთლის ნაშრომი „ერი და კაცობრიობა“ 1910 წელს გამოვიდა. მასში შევიდა ავტორის ნაზრები ერის პრობლემებზე, რომელსაც ის წერილებში სახით აქვეყნებდა რამდენიმე წლის განმავლობაში. ნაშრომი მრავალ საინტერესო არაორდინარულ მოსაზრებას შეიცავს და, შეიძლება ითქვას, პირველი მონოგრაფიაა ქართული სოციოლოგიის ისტორიაში. ერის საკითხებზე მ. წერეთლის ნაზრები, დღესაც ისევე საინტერესოა, როგორც ამ რვა ათეული წლის წინ. ნაშრომი იმეტიდება შეუცვლელად, როგორც შინაარსობრივი, ისე ენობრივი თვალსაზრისით.

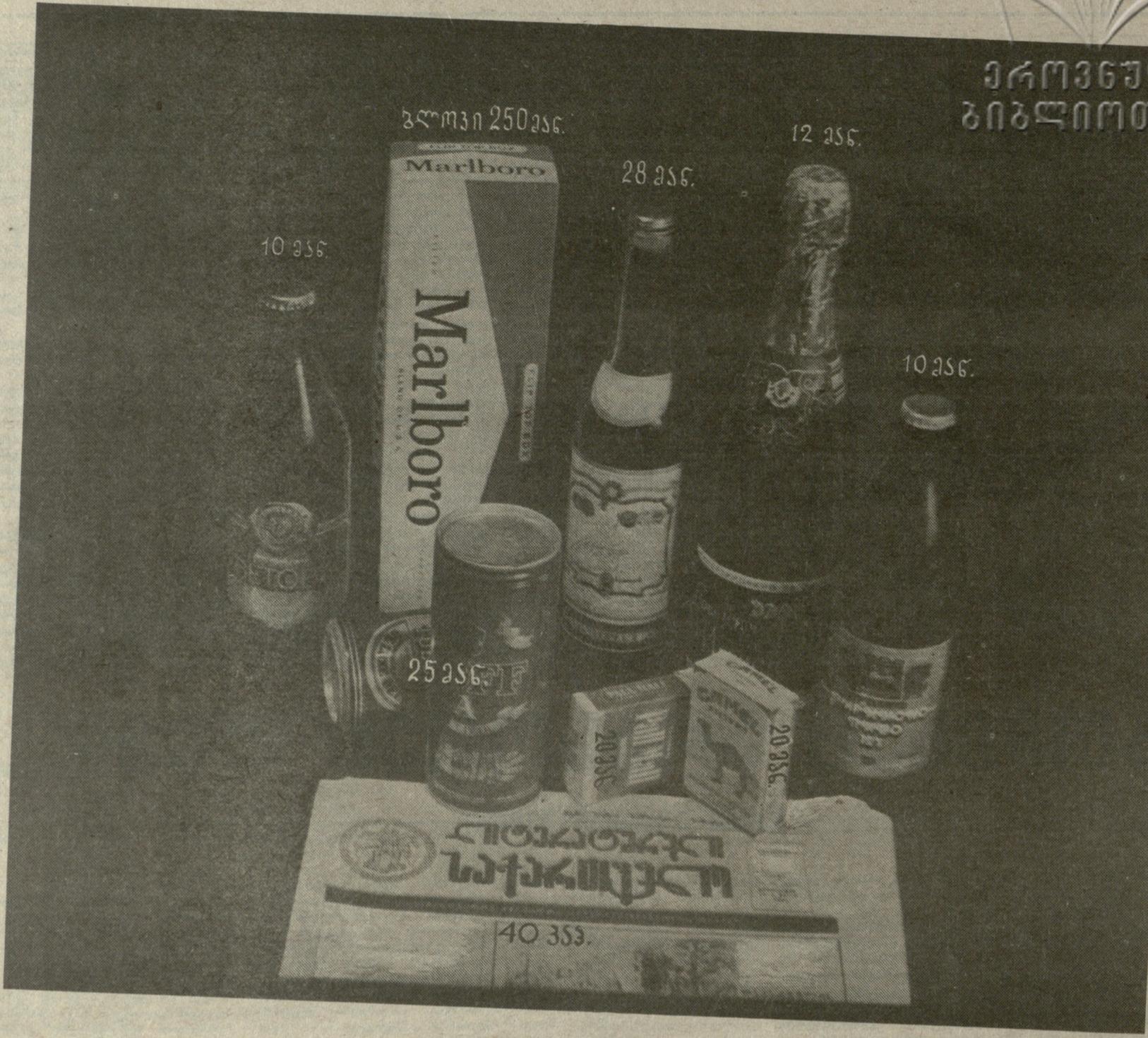
წიგნი დანართის სახით იბეჭდება მიხაკო წერეთლის პუბლიცისტური და ენისტორიული ხასიათის მასალა, აგრეთვე მოგონებანი მის შესახებ.“

კერძოდ, განყოფილება „დანართში“ მოქცეულია მიხაკო წერეთლის მეცნიერული ტრაქტატი „მიმცემი“ და „მიმღები“, „სიტყვა წარმოთქმული ოლია ქვეყანის ტერიტორიაში გადმოსვლისას 7 სექტემბერს 1907 წ.“, „მეორე შენიშვნა ქართველთა წინაპართა საკითხისათვის“ (გადმოთქმულია ჟურნალიდან „ბედი ქართლისა“, 1950 წ. № 10), მიხაკო წერეთლის წერილები ივანე ჯავახიშვილისადმი, აგრეთვე, კალისტრატე სილიას ბიოგრაფიული ნარკვევი „პროფ. მიხეილ წერეთელი“ (პირველად დაიბეჭდა ჟურნალში „ბედი ქართლისა“, 1948, წ. № 3) და გრიგოლ რობაქიძის „მიხეილ წერეთელი (მოგონებათა ბარდული)“, რომელიც დაწერილია 1948 წლის ნოემბერს, ქვეყანაში.

ეს გამომცემა იხსნება მისი რედაქტორის — პროფ. ელფარდ კოდუას ვრცელი, საფუძვლიანი, მეცნიერული ნარკვევით „მიხაკო წერეთელი და მისი ნაშრომი „ერი და კაცობრიობა“.

წიგნის რეცენზენტები არიან ზ. ანჯაფარიძე და ვ. ერკომაიშვილი, გამომცემლობის რედაქტორი — ც. ჯიშკარიანი, მხატვარი — თ. ვარგარიძე.





# მხოლოდ ორმოცი კაპიკი!

ადამის მოდგმა გაჩენის დღიდან სულიერი და ფიზიკური საზრდელით ვსულდგმულვობთ. ვცდილობთ. ორივე საწყისი თანაბარ ბურჯებად ედგეს ჩვენს არსებობას. მაგრამ ორპირი წუთისოფელი ამას არ გვანებებს. ფიზიკურ საზრდელს რომ თავზე საყრელს გაგვიჩენს. იქვე უმაღლეს სულიერს მოგვაცლებს; ან პირიქით. როცა კი სულიერ საზრდოს უხვად მოგვმადლებს. ფიზიკურის დეფიციტს გაგვიჩენს. ორგემაგე ცხოვრებამ დღეს ისე გავგწირა. ორივე საზრდელი ერთბაშად მოგვაცლო და გავგვიძვრა. როგორც „ქართლის ჭირის“ ავტორი იტყოდა. მოვიდა დიდი ძვირობა. დრო წახდა სირიფისა. გაძვირდა სწავლა. გაძვირდა წიგნი. გაძვირდა... რაც შეეხება სასურსათო თემას. ამაზე. კარგა ხანია. ირონიული ღიმილით ვსაუბრობო.

სხვა გარემოებებთან ერთად. ირონიულ ღიმილს ასეთი ფაქტებიც იწვევს:  
 1 კოლოფი სიგარეტი (ცხადია, უცხოური. სამამულოს სადღა ნახავ) 25 მანეთი.  
 1 ბოთლი კონიაკი 28 მანეთი.  
 1 ქილა ადამიანური ლუდი — 20 მანეთი.  
 მაგრამ, წარმოიდგინეთ. ეს შეჩვეული ირონიული ღიმილი უთუოდ გაქვირების ღიმილად გაქცევას. როცა ერთ ფაქტსაც შეგახსენებთ  
 1 ცალი „ლიტერატურული საქართველო“ ღირს 40 კაპიკი...  
 ცხადია. ყველაფერს მიხვდით.  
 საკმარისია იგალი დაჯდუკოთ თუნდაც ერთ ქილა ლუდზე. რომ დავზოგოთ ის თანხა. რითაც შევიძინებთ „ლიტერატურული საქართველოს“ მთელი წლის კომპლექტს.  
 მას.  
 გამოვიწეროთ „ლიტერატურული საქართველო“!

**მთავარი რედაქტორი ელიზბარ ჯავახიძე.**

სარედაქციო კოლეგია: **თამაზ ბიბილური** (მთავარი რედაქტორის მოადგილე), **ზვიად გამსახურდია**, **ლაშა თაბუკაშვილი**, **ჯუმაარ თითოეზია** (მთავარი რედაქტორის მოადგილე), **ანა კალანდიაძე**, **ნოდარ ნათაძე**, **გურამ ფანჯიკიაძე**, **ოთარ ჩხეიძე**, **თამაზ ჩხენკელი**, **სარგის ტაიშვილი**, **გივი ქენელაძე**, **თამაზ წიფიშაძე**, **თამაზ ზილაძე**.

პასუხისმგებელი მდივანი **გივი ჯონაძე**

მორივე რედაქტორი **ივანე ამირხანაშვილი**.

**ჩელოქიის მისამართი:**  
 380005, თბილისი,  
 გუდიაშვილის  
 მოედანი №2

**ტელეფონები:**

მთ. რედაქტორის მისაღები — 99-84-04.  
 მთ. რედაქტორის მოადგილის — 99-91-89  
 პასუხისმგებელი მდივნის — 99-87-10  
 განყოფილებების — 99-72-89; 99-71-88; 99-08-65. 96-36-68.  
 რედაქციაში შემოსული მასალა არ უნდა აღემატებოდეს მანქანაზე ნაბეჭდ 14 გვერდს.  
 მასალები ავტორებს არ უბრუნდებათ.

**ლიტერატურული საქართველო**

«ЛИТЕРАТУРЛИ  
 САКАРТВЕЛО»  
 ОРГАН ПРАВЛЕНИЯ  
 СП ГРУЗИИ

გამომდის პარასკეობით